

Tima Liberec

Erbenova 2, 460 08 LIBEREC 8

Výzkumná a poradenská agentura

tel./fax: 485 151 742 - e-mail: tima@tima-liberec.cz

Další vzdělávání obyvatel Libereckého kraje

Zpráva z průzkumů 2010 a 2011

Prosinec 2011

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OBSAH

		strana
1	Úvod a shrnutí	1
1.1	Účel a pojetí průzkumu dalšího vzdělávání	1
1.1.1	Účel průzkumu	1
1.1.2	Charakteristika základních pojmů	1
1.2	Shrnutí hlavních výsledků	2
1.2.1	Metodika a vzorek dotazovaných	2
1.2.2	K formálnímu a neformálnímu vzdělávání	2
1.2.3	K informálnímu vzdělávání	3
1.2.4	Ke všem formám vzdělávání	4
1.2.5	K názorům obyvatel na vzdělávání	4
2	Použité metody a základní poznatky o obyvatelstvu kraje	5
2.1	Metodika akce a reprezentativnost vzorku	5
2.2	Referenční výzkum Eurostatu 2007	7
2.2.1	Omezení v komparativnosti výsledků a faktory změn	7
2.2.2	Srovnatelnost průzkumů za rok 2007 v ČR a rok 2011 v Libereckém kraji	8
2.3	Účast obyvatel na dalším vzdělávání	10
3	Formální a neformální vzdělávání	12
3.1	Účast a důvody pro formální vzdělávání	12
3.1.1	Rok ukončení školy	12
3.1.2	Účast obyvatel na formálním vzdělávání	12
3.1.3	Důvody formálního vzdělávání	14
3.1.4	Porovnání s rokem 2007	15
3.2	Účast a důvody pro neformální vzdělávání	16
3.2.1	Účast obyvatel na neformálním vzdělávání	16
3.2.2	Důvody neformálního vzdělávání (ve školeních a kurzech)	19

3.2.3	Pochybnosti při srovnání s výzkumem ČR 2007	23
3.2.4	Užitečnost neformálního vzdělávání	24
3.2.5	Účast na rekvalifikacích	25
4	Organizované a neorganizované vzdělávání	27
4.1	Organizované vzdělávání dospělých	27
4.1.1	Účast v organizovaných formách vzdělávání	27
4.1.2	Porovnání s rokem 2007	29
4.1.3	Organizované vzdělávání během měsíce	30
4.2	Informální (neorganizované) vzdělávání	32
4.2.1	Co je informální učení a vzdělávání	32
4.2.2	Účast lidí v informálním vzdělávání	34
4.2.3	Porovnání s rokem 2007	37
4.3	Důvody pro neúčast v organizovaném vzdělávání	38
5	Názory na vzdělání a otázka občanského vzdělávání	41
5.1	Názory obyvatel na vzdělávání	41
5.1.1	Míra souhlasu s běžnými názory	41
5.1.2	Rozdíly v názorech mezi skupinami obyvatel	43
5.2	K informálnímu a občanskému vzdělávání v ČR	46
	Využití externí zdroje informací	51

KAP. 1

ÚVOD A SHRNU TÍ

1.1 Účel a pojetí průzkumu dalšího vzdělávání

1.1.1 Účel průzkumu

Průzkum uskutečnila Tima Liberec v listopadu a prosinci 2011 na vzorku 328 občanů Libereckého kraje ve věku 25 - 64 let a před tím v září a říjnu 2010 na statisticky podobném vzorku 424 občanů. Průzkumy byly provedeny v rámci projektu Analýza a evaluace dalšího vzdělávání v Libereckém kraji, reg. číslo CZ.1.07/3.2.01/01.0028 a vedl je PhDr. Oldřich Čepelka.

Účelem průzkumů bylo zmapovat účast dospělého obyvatelstva kraje na dalším vzdělávání a zjistit názory na některé otázky spojené s uplatněním vzdělávání. Průzkumy zjišťovaly účast ve formálním, neformálním a informálním vzdělávání, tematiku, rozsah a druh posledních absolvovaných školení, postoj k dalšímu vzdělávání a demografické charakteristiky dotazovaných.

1.1.2 Charakteristika základních pojmů

Nehodláme zde opakovat množství různých poznatků a definic spojených s problematikou dalšího vzdělávání. Musíme uvést pouze ty pojmy, o které se v této studii skutečně opíráme. Důvodem je jednak to, aby uživatel věděl, o čem se vlastně hovoří, a jednak to, aby každý další zájemce mohl zopakovat průzkum na jiném vzorku s možností porovnání výsledků.

Dalším vzděláváním se rozumí vzdělávání v různých formách a za různým účelem, které se uskutečňuje převážně po ukončení počátečního vzdělávání, resp. v ekonomicky aktivním a postaktivním věku. Podle mezinárodního standardu a) se rozlišuje vzdělávání formální, neformální a informální (a toto zpočátku matoucí pojmosloví zde také plně přejímáme), b) se jako referenční věk používá 25-64 let.

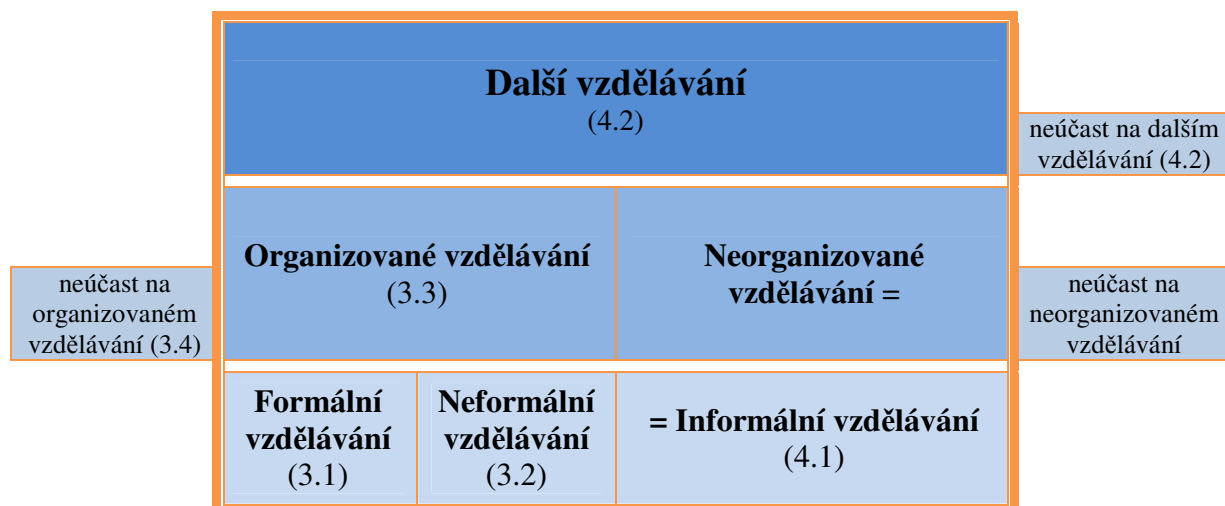
Další vzdělávání je základem pojmu celoživotní učení¹. Vycházíme z všeobecně uznávané charakteristiky, v níž je celoživotní učení „komplexním procesem skládajícím se z organizovaného i neorganizovaného nabývání poznatků a dovedností, splňujícího či nesplňujícího požadavky určitého stupně vzdělání a stvrzeného či nestvrzeného příslušným osvědčením. Tato charakteristika v sobě zahrnuje nejen určitou dosaženou, popř. rostoucí

---

¹ Viz například http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Lifelong_learning. „Lifelong learning is the lifelong, voluntary and self-motivated pursuit of knowledge for personal or professional reasons. The overall aim of learning is to improve knowledge, skills and competences.” (Celoživotní učení je dobrovolné, subjektivně motivované a celoživotní vzdělávání pro osobní, občanské a společenské účely. Jeho všeobecným cílem je zlepšit znalosti, dovednosti a odbornou či jinou způsobilost.) Jen na okraj – domníváme se, že výraz „knowledge“ v tomto kontextu nemůžeme chápat pouze jako znalosti či poznání – nýbrž jako vzdělání, a „pursuit of knowledge“ tedy není pouhým získáváním znalostí, ale procesem (mnohostranného) vzdělávání.

úroveň vzdělání, ale také stálou připravenost či schopnost k získávání nových poznatků a dovedností prakticky v průběhu celého lidského života.“

Definice formálního, neformálního a informálního vzdělávání jsou uvedeny v úvodních pasážích oddílů 3.1, 3.2 a 4.1. Podle toho je organizována i tato zpráva:

1.2 Shrnutí hlavních výsledků

1.2.1 Metodika a vzorek dotazovaných

Uskutečnily se dvě dotazovací akce se stejným tématem: v r. 2010 a v r. 2011. Tabulka obsahuje charakteristiky obou akcí.

	2010	2011
Sběr dat	15. září - 1. října 2010	30. listopadu - 14. prosince 2011
Technika sběru dat	osobní rozhovory s proškolenými tazateli (někdy samostatně vyplněný dotazník) na území Libereckého kraje	
Počty obcí, v nichž se provádělo dotazování	43 obcí	25 obcí
Populace: obyvatelé Libereckého kraje ve věku 25-64 let	254 847 osob	254 710 osob
Vzorek	424 osob	328 osob
Reprezentativita vzorku	přibližná podle pohlaví, tří věkových skupin a pěti velikostních skupin obce trvalého bydliště	dobrá podle pohlaví, tří věkových skupin a pěti velikostních skupin obce trvalého bydliště
Výběrová chyba neváženého souboru	max. ±4,6 %	max. ±5,4 %

Mezi dotazovanými v roce 2011 je 50 % žen a 50 % mužů, přiměřené zastoupení – vzhledem k dospělé populaci kraje – je podle věkových skupin, velikosti obce trvalého bydliště,

socioekonomického postavení a ekonomické aktivity. Z hlediska dosaženého vzdělání je podíl dotazovaných se základním vzděláním, vyučených nebo SŠ bez maturity 41%, se středoškolským vzděláním s maturitou 43% a s VOŠ nebo VŠ 16%.

Není-li uvedeno jinak, obsahuje následující shrnutí výsledky průzkumu z roku 2011.

1.2.2 K formálnímu a neformálnímu vzdělávání

Formálního vzdělávání (školním studiem) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 6,1% dotazovaných a odhadem 3,5 – 8,7 % obyvatel kraje (ve věku 25-64 let).

Podíl mužů a žen na formálním vzdělávání je přibližně stejný, největší je podíl studujících v nejmladší věkové skupině (25 - 34 let). Obyvatelé Liberce studují další školu jen o málo častěji než obyvatelé menších měst (8,5%), nejvíce se účastní lidé s dosaženým SŠ vzděláváním s maturitou (9,2%).

Důvody pro vzdělávání jsme zjišťovali v roce 2010 a byly především pracovní - ty tvoří téměř tři čtvrtiny všech důvodů (73,1%). Druhou nejčastější skupinou důvodů je zvýšení znalostí o tom, co účastníka studia zajímá.

Neformálního vzdělávání (organizovaného ve školeních a kurzech) se v Libereckém kraji účastní téměř 6-7x více osob než vzdělání formálního (ve školách). **Zhruba dvě pětiny obyvatel kraje ve věku 25-64 let se v posledních 12 měsících před dotazováním zúčastnily alespoň jednoho školení nebo kurzu.**

Muži se účastní neformálního vzdělávání méně často než ženy. Nezaměstnaných se vzdělávalo 23% (jde jak o rekvalifikace, tak o zájmové vzdělávání), ekonomicky neaktivních však jen 11% (přitom u žen v domácnosti a podobných skupinách to je pouze 7%!). Účast podnikatelů a živnostníků byla 24%.

U neformálního vzdělávání byla v roce 2010 převažujícím důvodem pracovní povinnost (83%), resp. lepší vyhlídky na práci (35%). Téměř polovina si však současně touto formou rozšiřuje znalosti o tom, co je zajímavá (45%). Většina účastníků považuje absolvované školení či kurz pro sebe za velmi užitečný. Pouze 8% jej hodnotí jako neužitečný.

Rekvalifikačního kurzu se v dubnu - červnu 2010 zúčastnilo 2,4% dotazovaných a 30% z nich si v dané oblasti našlo práci.

Pro účast na školeních a v kurzech v roce 2010 jsou pracovní povinnosti 3,5x častější než při studiu na školách. Vyhlídky na lepší pracovní uplatnění se naopak objevují 1,5x častěji u studia na školách než u účasti ve školeních a kurzech.

1.2.3 K informálnímu vzdělávání (výsledky z r. 2010)

Téměř polovina obyvatel kraje ve věku od 25 do 64 let se v průběhu 12 měsíců podle vlastního vyjádření vzdělávala informálním způsobem.

V účasti v informálním vzdělávání nejsou rozdíly mezi muži a ženami, věkovými skupinami ani kategoriemi ekonomické aktivity (aktivní, neaktivní a nezaměstnaní).

1.2.4 Ke všem formám vzdělávání

Podle stavu za 12 měsíců, které předcházely dotazování, a s respektováním výběrové chyby odhadu se z **dospělých obyvatel Libereckého kraje ve věku 25-64 let** (po skončení souvislé přípravy na ekonomickou aktivitu)

- **3,5 – 8,7 % účastní formálního vzdělávání („ve školách“),**
- **36,9 – 42,7 % účastní neformálního vzdělávání („v organizovaných školeních a kurzech“),**
- **podle odhadu z r. 2010 se 44,5 – 53,9 % účastní informálního vzdělávání (neorganizovaného, na základě samoučení).**

V průběhu roku 2011 se některého typu organizovaného vzdělávání (tj. formálního a/nebo neformálního) zúčastnilo jednou nebo opakovaně celkem **41,2 % obyvatel**. Z nich 4,6% se účastnilo formálního i neformálního vzdělávání, 35,0% pouze neformálního a 1,5% pouze formálního vzdělávání.

V listopadu 2011 se formálního či neformálního vzdělávání zúčastnilo 11,2% dotazovaných, a z nich v téměř 50% na pokyn zaměstnavatele a v 38% z vlastního zájmu.

Jako důvod k neúčasti na formách organizovaného vzdělávání uvádějí dotazovaní v roce 2010 nejčastěji to, že je pro svou práci nepotřebují (30,7%), dále nedostatek času (27,2%), a v menší míře (11 - 13%) uvádějí vyšší věk, zdravotní důvody, překrývání vzdělávání s pracovní dobou či nechut' se znovu učit.

Nejvyšší podíl těch, kteří se nevzdělávají vůbec, je mezi ženami v domácnosti, nadprůměrný je však také mezi zaměstnanci a nepracujícími důchodci. Nejvyšší podíl obyvatel, kteří se nevzdělávají, je mezi ekonomicky neaktivními. Nezaměstnaní se častěji než ostatní účastní dvou forem vzdělávání.

Ačkoliv se lidé vyjadřovali ke vzdělávacím aktivitám všeho druhu, zdá se, že nejvíce je zanedbána složka občanského vzdělávání, jehož problematika se předkládá k další diskusi na konci zprávy.

1.2.5 K názorům obyvatel na vzdělávání

Nejvíce lidí souhlasí s názory, že

- vzdělání lidé jsou dnes ve výhodě proti ostatním a že
- vzdělání by mělo být dostupné všem a bezplatně.

Jasná převaha souhlasných vyjádření je u tří názorů:

- největší překážkou pro dosažení vyššího vzdělání bývají vysoké finanční náklady.
- v celé ČR by se mělo celkově vzdělávat více dospělých, než je tomu doposud.
- dospělí lidé by měli být k dalšímu vzdělávání víc motivovaní.

Zhruba vyrovnané jsou podíly souhlasných a nesouhlasných reakcí na názor, že

- na vyšší vzdělání by si měl člověk připlatit (školné).

Mezi hlavními demografickými skupinami obyvatel je však řada rozdílů v podpoře toho či onoho názoru.

KAP. 2

POUŽITÉ METODY A ZÁKLADNÍ POZNATKY O OBYVATELSTVU KRAJE

2.1 Metodika akce a reprezentativnost vzorku

V Libereckém kraji je podle ČSÚ 254 710 obyvatel ve věku 25-64 let (k 31.12.2010). Průzkum byl uskutečněn na vzorku **328 osob. Sběr dat probíhal osobními rozhovory s tazateli ve 25 obcích na území Libereckého kraje², a to v období od 30. listopadu 2011 do 14. prosince 2011.**

Pro kvalitní **výběr, přípravu a kontrolu tazatelů** se uskutečnila tři opatření:

1. běžná pravidla pro výběr (tazatelé nad 18 let, alespoň SŠ, zkušenosti s dotazováním, vysoká spolehlivost) splňuje naše vlastní tazatelská skupina, jejíž členové mají většinou několikaleté zkušenosti z podobných akcí,
2. všichni tazatelé byli zaškoleni, všem byly předány podrobné pokyny a pomůcky pro provedení práce,
3. od tazatelů jsme vyžadovali seznamy dotazovaných (na základě jejich dobrovolného poskytnutí kontaktních údajů) a zpětnou zprávu k vyhodnocení zkušeností.

Pro **výběr dotazovaných** jsme 1. použili běžná pravidla (kvótní výběr podle pohlaví, věku a velikosti místa bydliště), 2. potřebný počet osob zajistili standardním způsobem (výběr jediné osoby ze společné domácnosti atd.). Originální záznamové listy z dotazování se v souladu se standardem Tima Liberec archivují 6 měsíců od doby dotazování.

Kvalita získaných dat byla ověřována obvyklými způsoby (namátkově v terénu, vizuální kontrolou vyplněných dotazníků, kontrolou při předzpracování). Získali jsme seznam dotazovaných, který pořídili tazatelé a který zachycuje kontaktní údaje o více než 85% dotazovaných.

Dotazování byli vybíráni podle několika kritérií, aby byla dodržena běžná reprezentativita vzorku. Byly to pohlaví dotazovaných, věk (ve 3 skupinách) a velikost obce trvalého bydliště (5 velikostních skupin).

	% Liberecký kraj *	% Tima	rozdíl
muži	50,1	50,0	0,1
ženy	49,9	50,0	-0,1
celkem	100,0	100,0	0,0

* zdroj: ČSÚ - počet obyvatel LK ve věku 25 - 64 let k 31. 12. 2010

² Byla to například města a obce Bedřichov, Janov nad Nisou, Jablonec n. N., Cvikov, Nový Bor, Česká Lípa, Sosnová, Žizníkov, Zákupy, Frýdlant, Železný Brod, Koberovy, Mníšek u Liberce, Ohrazenice, Paceřice, Chuchelná, Chrastava, Liberec, Hrádek nad Nisou, Hejnice, Rozstání, Hodky, Nové Město pod Smrkem, Turnov, Svijanský Újezd a další.

	% Liberecký kraj	% Tima	rozdíl
25–34 let	26,4	27,4	-1,0
35–49 let	37,3	37,2	-0,1
50–64 let	36,3	35,4	1,1
celkem	100,0	100,0	0,0

	% Liberecký kraj *	% Tima	rozdíl
Liberec	23,1	22,3	0,8
nad 10 tisíc obyv	25,0	25,6	-0,6
s 2 - 10 tisíci obyv.	27,6	28,0	-0,4
s 500 - 2000 obyv.	19,1	18,9	0,2
do 500 obyv.	5,2	5,2	0,0
celkem	100,0	100,0	0,0

* Stav k 31. 12. 2010, obyvatelstvo celkem.

Tabulky ukazují, že **reprezentativnost vzorku obyvatel kraje je velmi dobrá. Také velikost souboru dotazovaných je pro účely průzkumu dostatečná: jeho výběrová chyba na hladině spolehlivosti 95% nepřesahuje $\pm 5,4$ procentního bodu.**

Zatímco pro srovnání struktury dle pohlaví, věku a velikosti bydliště dotazovaných jsme měli oporu ve statistických šetřeních ČSÚ, pro ekonomické postavení dotazovaných a dosažený stupeň vzdělání přímo pro cílovou populaci 25-64 let nejsou potřebné statistiky k dispozici a s ohledem na prudké změny v obou charakteristikách u obyvatel ve věku 18-24 let se nedají s dostatečnou spolehlivostí odhadnout.

Ekonomické postavení dotazovaných:

	%
dělník (vč. pracujících důchodců)	14,3
ostatní zaměstnanec (včetně pracujících důchodců)	43,0
samostatný podnikatel, živnostník	17,1
starobní důchodce (nepracující)	7,3
žena v domácnosti (trvale nebo po dobu mateřské dovolené), muž nebo žena v plném invalidním důchodu ³	9,1
nezaměstnaný	9,1

Tématicky a metodicky stejný průzkum jsme uskutečnili již v září a říjnu 2010 na vzorku 424 dotazovaných obyvatel Libereckého kraje rovněž s použitím standardizovaného dotazníku. Jak se však při zpracování výsledků ukázalo, tento vzorek nebyl dostatečně reprezentativní v tom smyslu, že do něj byl zahrnut nepřiměřeně velký počet žen na úkor podílu mužů a osob s VŠ na úkor osob se vzděláním bez maturity, jak ukazuje porovnání:

	2010	2011
muž	46,5	50,0
žena	53,5	50,0

³ Skupina invalidních důchodců sem byla přičleněna pro její velmi malé zastoupení ve vzorku a přitom shodu s ženami v domácnosti z hlediska ekonomické neaktivity.

	2010	2011
základní vč. vyučení bez maturity nebo SŠ bez maturity	31,0	40,7
středoškolské včetně vyučení s maturitou	46,0	43,5
VOŠ nebo VŠ	23,0	15,7

Tyto odchylky ovlivnily některé závěry. **Základní výsledky proto budeme dále prezentovat na vzorku z r. 2011** a doplňkové na vzorku 2010, neboť v r. 2011 jsme mohli z kapacitních důvodů položit méně otázek.

Dalším důvodem pro přednostní použití letošních zjištění je fakt, že výsledky z r. 2010 prostě zastarávají a realita se mění – dokonce i v dalším vzdělávání.

2.2 Referenční výzkum Eurostatu 2007

2.2.1 Srovnatelnost výsledků a faktory změn

Jsou zjištěné výsledky o dalším vzdělávání obyvatel kraje dobré, anebo špatné? Dají se porovnat s minulým stavem v Libereckém kraji, se současným stavem v ČR nebo v EU?

Bohužel, možnosti porovnání jsou velmi omezené. V Libereckém kraji se podobné zjištění nekonalo (resp. nejsou samostatné výsledky za kraj v rámci dále uváděného celostátního výzkumu).

Při podrobném průzkumu (AIVD, NÚOV, MŠMT, internet) jsme zjistili, že od roku 2007 se v ČR neuskutečnil žádný reprezentativní průzkum k problematice dalšího vzdělávání, a zejména ne takový, se kterým bychom mohli porovnat naše vlastní zjištění. K dispozici je pouze celorepublikový průzkum založený na dotazování vzorku dospělých obyvatel ČR k roku 2007.

Tento tématicky shodný průzkum se uskutečnil v roce 2008 jako součást celoevropského výzkumu Eurostatu pod názvem Další vzdělávání dospělých 2007, kód ČSÚ e-3313-09⁴. ČSÚ po zhruba roční přípravě zajistil dotazování, které proběhlo od ledna do března 2008 na kvótním vzorku cca 5 tisíc osob ve věku 25 - 64 let (přesné číslo zpráva ČSÚ kupodivu neuvádí). Referenčním obdobím šetření byl v zásadě kalendářní rok 2007. Na tuto akci – dosud jedinou tohoto druhu – se v tabulkách odvoláváme zkráceným názvem „ČR 2007“ (průzkum sice proběhl v r. 2008, ale údaje jsou za r. 2007). Další kolo tohoto průzkumu má proběhnout do konce roku 2011.

Ověřili jsme základní srovnatelnost vzorku dotazovaných (stejně věkové rozpětí, podobné podíly mužů a žen, osob různého věku, z obcí různé velikosti atd.) a také obsahovou srovnatelnost (konkrétní formulace tehdejších otázek jsme bohužel získali z ČSÚ až dodatečně). Především však dotazování probíhalo v odlišném čase.

Co vše se změnilo od r. 2007, co by mohlo mít vliv na výsledky šetření v problematice DV? Co podstatného ovlivnilo situaci v DV mezi r. 2007 a 2010, resp. 2011? Domníváme se, že jde hlavně o **jeden vliv působící do nedávna negativně (minulý hospodářský útlum) a dva**

⁴ Viz <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3313-09-2007#archiv>.

pozitivně působící faktory (čerpání prostředků z EU a uplatnění informačních a komunikačních technologií).

I. Hospodářský útlum: Postupně minula hospodářská recese, jejímž důsledkem byly pravděpodobně úspory nákladů na vzdělávání u části zaměstnavatelů (podnikatelských subjektů, ale i příspěvkových organizací), neboť se jednalo o tu část variabilních nákladů, jejichž úspora se neprojeví negativně tak brzy jako omezení přímých nákladů na výrobu a odbyt. Ke konci roku 2011 (přes skeptický obraz v médiích) **se hospodářská situace ČR a tedy ani situace podnikatelské sféry střednědobě nezhoršuje** ⁵.

II. Pomoc EU: Rostoucí vliv financování vzdělávacích projektů ze strany EU pomocí operačních programů (zejména OP VK a OP LZZ, avšak rovněž v tomto období ukončovaný OP RLZ) přinesl možnost **financovat neformálního ale i formálního vzdělávání v dosud nebývalé míře**; jen do oblastí podpory 1.1 OP LZZ a 3.2 OP VK se do 2.1. 2012 v celé ČR zapojily organizace s 5 401 projekty o úhrnném rozpočtu (odhadem) 34 194,5 mil. Kč ⁶.

III. Rozvoj ICT: Nadále se šířila, rozvíjela a zpřístupňovala moderní informační a komunikační technologie, která dnes znamená technologickou revoluci jak v počátečním, tak stále více i v dalším vzdělávání. V oblasti DV se to však snad nejvíce týká informálního vzdělávání s pomocí internetu, DVD aj. Ale i běžně používané dataprojektory, výukové filmy a další prostředky ovlivnily didaktiku vzdělávání dospělých (netvrdíme, že vždy k vyšší efektivitě).

Kromě těchto tří faktorů podle našeho názoru již nedošlo k dalším významným politickým, společenským, ekonomickým, legislativním ani technologickým změnám, ke kterým by se muselo přihlédnout.

Ale i tyto faktory – v úhrnu s převážně pozitivním účinkem – mohly způsobit, proč jsou letos zjišťované výsledky v DV v Libereckém kraji zřetelně nad průměrem ČR z roku 2007. Chybí prostě průzkum buď celorepublikový, anebo z jednotlivých krajů, avšak s dostatečně srovnatelným obsahem, vzorkem dotazovaných a metodikou.

2.2.2 Srovnatelnost průzkumů za rok 2007 v ČR a rok 2011 v Libereckém kraji

Dotazování v r. 2008 (za r. 2007) probíhalo na vzorku 9 543 osob, vybraných z cílové populace 6 045 009 lidí ve věku 26-64 let.

Porovnání základních (demografických) údajů z obou průzkumů ukazují, že **oba vzorky nejsou zcela totožné, pouze podobné. Odchytky z hlediska pohlaví, věku a ekonomické aktivity však – statisticky vzato – nejsou významné.**

Výzkum z r. 2008 bohužel neuvádí podrobné členění socioekonomického postavení dotazovaných. Provedli jsme proto redukci sloučením kategorií, přičemž mezi „zaměstnané“

⁵ Naopak, podle celostátního průzkumu ve firmách je nyní situace nejlepší za poslední tři roky. Viz např. průzkum v malých a středních podnicích (Hospodářská komora ČR, září 2011 - <http://www.businessinfo.cz>). Podle jiných zdrojů dochází ke kolísání „podnikatelské nálady“ - viz konjunkturální průzkum ČSÚ z října a listopadu 2011 (<http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckpr112411.doc>).

⁶ Zdroj informací: MONIT7+, sestavy v OP VK a OP LZZ k 2.1.2012.

jsme zahrnuli i podnikající osoby – jsou totiž ekonomicky aktivní, mají vlastní příjem z výdělečné činnosti. Po této jednoduché úpravě jsou již struktury obou vzorků porovnatelné:

	ČR 2007	LK 2011
zaměstnaní a podnikající	73,4	74,5
nezaměstnaní	4,1	9,1
ekonomicky neaktivní	22,5	16,4

Rozdíly mohly být způsobeny vychýlením jednoho či obou vzorků od reálné struktury všeho dospělého obyvatelstva uvedeného věku. O průzkumu z r. 2007 je nám známo, že autoři do vzorku dotazovaných chybně zařadili studenty denního studia na VŠ před ukončením souvislé přípravy na ekonomickou aktivitu. Náš vzorek tyto studenty neobsahuje, a proto je jejich podíl mezi ekonomicky neaktivními nulový. To ovšem ovlivňuje i propočtenou míru účasti ve vzdělávání.

Další, pravděpodobně velký vliv tu hraje časový posun mezi roky 2007 a 2011. Například v I. čtvrtletí 2008, kdy se dotazování konalo, byla průměrná míra nezaměstnanosti 4,7 %, kdežto ve k 30.11. 2011 v Libereckém kraji to bylo 9,07 %. S tím však nemůžeme porovnávat zastoupení nezaměstnaných ve vzorku (9,1%), neboť míra nezaměstnanosti se podle metodiky MPSV nepočítá ze všech obyvatel určitého věku, nýbrž jen z ekonomicky aktivních osob.

Rozdíly jsou ve struktuře dotazovaných z hlediska dosaženého vzdělání. Průzkumy použily rozdílnou klasifikaci a v Libereckém kraji je ve vzorku relativně více obyvatel s VŠ vzděláním.

V našem průzkumu jsme nepoužili proměnnou „charakter osídlení“. Ten byl ve výzkumu z r. 2008 vymezen jako hustě, středně a řídko osídlená oblast. Tuto konstrukci jsme z praktických důvodů nepřevzali. Zvolili jsme jiné, jednoznačnější řešení – velikost obce trvalého bydliště dotazované osoby. S ohledem na strukturu osídlení v Libereckém kraji jsme obce roztrídili do pěti skupin:

	%
Liberec	22,3
nad 10 tisíc obyv. (Č. Lípa, N. Bor, Jablonec n. N., Turnov)	25,6
v obci mezi 2 - 10 tisíci obyv.	28,0
v obci s 500 - 2000 obyv	18,9
v obci do 500 obyv.	5,2

2.3 Účast obyvatel na dalším vzdělávání

Abychom přinesli hlavní poznatky již nyní (později budou podrobně analyzovány), uvádíme zde **souhrnné propočty účasti obyvatel kraje na dalším vzdělávání**. Výsledky byly získány stejnou metodou jako celostátní výběrové šetření, které bylo prováděno souběžně ve všech zemích EU za rok 2007⁷.

Ze statistického hlediska je ještě třeba doplnit, že vzhledem k rozdílné relativní velikosti vzorku z jednotlivých zemí a v průzkumu Tima jsou pro jednotlivá zjištění i rozdílné intervaly spolehlivosti (v obou případech ovšem byla použita tatáž hladina spolehlivosti 0,95, tj. pravděpodobnost toho, že se odhad v daném rozmezí shoduje se skutečností pro celou cílovou populaci).

V další tabulce jsou proto uvedeny výsledky z vybraných zemí EU s doplněním výběrové chyby. V řádku Tima 2011 jsou srovnatelné výsledky z našeho průzkumu. Všimněme si, jak odlišná je účast na vzdělávání mezi jednotlivými zeměmi: vysoká je například v Belgii nebo v Británii a zvláště nízká ve Francii nebo Rakousku. Údaj o podílu na informálním vzdělávání jsme převzali z r. 2010 (letos nebyl zjišťován).

země	účast obyvatel (v %)		
	formální vzdělávání	neformální vzdělávání	informální vzdělávání
Belgie	12.5 ± 0.9	33.5 ± 1.3	34.9 ± 1.3
Česká republika	3.9 ± 0.4	35.3 ± 1.0	54.7 ± 1.0
Finsko	10.2 ± 0.9	51.2 ± 1.5	54.6 ± 1.5
Francie	1.7 ± 0.2	34.1 ± 0.7	63.8 ± 0.8
Německo	5.2 ± 0.5	43.1 ± 1.2	52.4 ± 1.2
Norsko	9.9 ± 1.1	50.6 ± 1.8	72.3 ± 1.6
Polsko	5.5 ± 0.3	18.6 ± 0.5	25.4 ± 0.5
Rakousko	4.2 ± 0.6	39.4 ± 1.4	75.7 ± 1.2
Slovensko	6.1 ± 0.7	41.2 ± 1.4	84.1 ± 1.0
Švédsko	12.7 ± 1.1	69.4 ± 1.5	76.0 ± 1.4
Velká Británie	15.1 ± 1.2	40.3 ± 1.6	53.7 ± 1.6
Liberecký kraj (Tima 2011)	6.1 ± 2.6	39.8 ± 2.9	49.2 ± 4.7 *

* 2010

I když naše údaje jsou překvapivě vysoké (zejména o formálním vzdělávání ve srovnání se situací v ČR za rok 2007), jsou v r. 2011 podobné, jaké byly již roku 2007 jako v řadě jiných zemí, zejména v Německu.

Účast na formálním vzdělávání zjišťovaná za r. 2007 v ČR je tak nízká, že nás přiměla ověřit si přesné znění dotazu a přesnou metodiku zpracování dat. Dotazy v obou průzkumech jsou však plně srovnatelné. Pokud jde o výběr dotazovaných, byl vzorek ČSÚ pravděpodobně přesnější, zejména z hlediska dosaženého vzdělání, avšak nelze to doložit, neboť ČSÚ nemělo k dispozici přesné základní údaje o populaci obyvatel 25-64 let, nýbrž – stejně jako my – jen její odhady.

⁷ Viz http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/trng_aes_esms.htm.

Tentýž problém se týká informálního vzdělání, kde jsou oba výsledky rovněž podobné, kde však výsledek závisí ještě silněji na formulaci otázky. Ale i zde se ukázalo (viz odd. 4.1.3), že obě použité varianty otázek vyhovují uznávanému pojetí informálního vzdělávání. Jsou tedy výsledky dosažené v našich průzkumech zatím nejlepšími současnými odhady skutečné účasti obyvatel na dalším vzdělávání.

Shrneme, že podle stavu za 12 měsíců, které předcházely dotazování, a s respektováním výběrové chyby odhadu se **z dospělých obyvatel Libereckého kraje ve věku 25-64 let** (po skončení souvislé přípravy na ekonomickou aktivitu)

- **3,5 – 8,7 % účastní formálního vzdělávání („ve školách“),**
- **36,9 – 42,7 % účastní neformálního vzdělávání („v organizovaných školeních a kurzech“),**
- **podle odhadu z r. 2010 se 44,5 – 53,9 % účastní informálního vzdělávání (neorganizovaného, na základě samoučení).**

KAP. 3

FORMÁLNÍ A NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

3.1 Účast a důvody pro formální vzdělávání

Formální vzdělávání probíhá ve vzdělávacích institucích (zejména ve školách), v případě dospělých občanů jako středoškolské či vysokoškolské studium. Je upraveno právními předpisy a jeho úspěšné absolvování je potvrzováno určitým osvědčením (vysvědčením, diplomem apod.). V rámci dalšího vzdělávání je ovšem formálním vzděláváním jen takové, které se uskutečňuje po vstupu na trh práce, tedy po ukončení dosud souvislého studia, které navazovalo na počáteční vzdělávání.

3.1.1 Rok ukončení školy

V roce 2010 jsme jen jako „startovací“ položili otázku, kdy lidé ukončili poslední studium ve škole. Je samozřejmé, že odpovědi pokryly celé rozpětí od roku 1960 (kdy ukončil docházku nejstarší účastník se základním vzděláním) do současnosti. Pro zajímavost uveďme, že „středovým rokem“, kdy lidé v současném věku 25-64 let ukončili školní docházku, byl rok 1988 (je to jak aritmetický průměr, tak medián)⁸.

Tuto statistiku „přeložíme do češtiny“ jednoduše: v obyvatelstvu referenčního věku pro další vzdělávání (tj. 25-64 let) **polovina obyvatel ukončila svou poslední školní docházku v roce 1988 nebo dříve a druhá polovina v tomto roce nebo později**. Musíme ovšem brát na zřetel, že se nejedná o rok ukončení základního nebo počátečního vzdělávání, nýbrž o rok, kdy se naposledy – lhostejno, na kterém stupni – ve škole vzdělávali. Kdybychom to chtěli vyjádřit s novinářskou ostrostí, řekli bychom, že polovina obyvatel zažila pouze socialistickou školu...

3.1.2 Účast obyvatel na formálním vzdělávání

Podle údajů z r. 2011 se formálního vzdělávání v Libereckém kraji účastní 6,1% dospělé populace – zhruba každý šestnáctý. Tento údaj – jak již bylo vysvětleno – se vztahuje na populaci ve věku 25-64 let a na období 12 měsíců (od prosince 2010).

⁸ Pro specialisty ještě uvádíme hodnoty všech kvartilů: jsou to roky 1978, 1989 a 2000.

Jde ovšem o rozmanitou škálu studijních oborů. Jen pro ilustraci této rozmanitosti uvedeme některé z těch, které nám v r. 2010 dotazovaní sdělili:

anglistika a amerikanistika	soudní znalectví
broušení skla - SPUŠS	speciální pedagogika
ekonomie a geografie	společné stravování
etnologie	vodoinstalatérství
hospodářská politika a správa	trestní právo - VŠPM
hygiena v potravinářství	krajinářství
jazyky a právo	politologie
konzervatoř	bižuterie (SŠ)
letecká průmyslová škola	podniková ekonomika (VŠE Praha)
management	agronomie
marketing	sportovní management
mezinárodní vztahy	stomatologie
nanomateriály	strojírenství
kvalifikační studium (NIDV)	teologie
obnova a rozvoj venkova	tkalcovství
odpadové hospodářství	podniková ekonomie (TU Liberec)
podnikání	tvůrčí fotografie
pojišťovnictví	veřejná správa
právo	veterinární medicína
prevence kriminality	výtvarné umění

V roce 2011 přibyly např. obory dámská krejčová, podnikání, praktická teologie.

Podrobnější analýza ukazuje, že zhruba **stejně často se v dalším studiu vzdělávají ženy (6,7%) i muži (5,5%)**⁹. To není tak samozřejmé: v r. 2007 bylo v ČR zjištěno, že účast žen je zhruba o čtvrtinu vyšší než účast mužů.

Podle očekávání **nejvyšší míru formálního vzdělávání vykazuje nejmladší skupina 25-34 let**. Zde je nejvíce důvodů pro další vzdělávání (nástup kariéry, změna profesního zaměření, více chuti ke studiu atd.).

věk	škola		celkem
	ano	ne	
25–34 let	13,3%	86,7%	100,0%
35–49 let	4,1%	95,9%	100,0%
50–64 let	2,6%	97,4%	100,0%
celkem	6,1%	93,9%	100,0%

Překvapivě se ukazuje, že na formálním vzdělávání je jen o málo vyšší účast libereckých občanů (8,3%) než v menších obcích (v průměru 5,5%).

Je pravděpodobné, že možnosti dalšího studia velmi významně usnadňuje moderní informační a komunikační technika, zejména internet, DVD a další prostředky a nosiče informací. Výuka formou e-learningu a jeho průnik do distančních forem vzdělávání zvyšuje dostupnost

⁹ Rozdíl je v testu χ^2 statisticky nevýznamný.

vzdělání. Avšak tak jako tak, obyvatelé malých obcí budou vždy podstatně znevýhodněni již horší dopravní dostupností center vzdělávání, nemluvě o tom, že sociální struktura obyvatel malých obcí je z hlediska již dosaženého stupně vzdělání horší než struktura obyvatel měst a jak jejich potřeby, tak zájmy v dalším vzdělání jsou u nich v průměru nižší než u obyvatel (zejména větších) měst.

Nižší úroveň vzdělání v menších obcích ostatně dokumentuje tabulka:

	nejvyš. dok. vzdělání			celkem
	bez mat.	mat.	VOŠ, VŠ	
Liberec	31,5%	46,6%	21,9%	100,0%
ostatní obce	43,4%	42,6%	13,9%	100,0%
celkem	40,7%	43,5%	15,7%	100,0%

Nejvyšší účast na studiu ve školách je ve skupině zaměstnanců v nedělnických profesích.

Souhrnně řečeno:

- ve školách se formálního vzdělávání účastní 6,1 % obyvatel kraje,
- podíl mužů a žen je přibližně stejný,
- podíl studujících v jednotlivých věkových skupinách je nejvyšší v mladším věku 25-34 let,
- nejčastěji studují další školu obyvatelé Liberce (8,3%) a lidé s dosaženým SŠ vzděláním s maturitou (9,2%).

Jde o „celoroční“ údaje, které se ovšem během let mění, jak ostatně dokládá porovnání s celostátním průzkumem za rok 2007 (odd. 3.1.4).

3.1.3 Důvody formálního vzdělávání

Jaké důvody mají lidé pro to, že se vzdělávají i v dospělém věku studiem na školách? Tuto otázku jsme položili dotazovaným pouze v r. 2010.

Podle očekávání zcela převažují pracovní důvody – tvoří téměř tři čtvrtiny všech důvodů (73,1% - součet prvních čtyř řádků v levém číselném sloupci).

	% z důvodů	% osob
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	19,2%	24,4%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	42,3%	53,7%
neztratit dosavadní práci	5,8%	7,3%
zahájit vlastní podnikání	5,8%	7,3%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	21,2%	26,8%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	1,9%	2,4%
poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas	1,9%	2,4%
jiné důvody	1,9%	2,4%
celkem	100,0%	126,8%

41 dotazovaných uvedlo pro své studium celkem 52 důvodů, proto je součet % větší než 100.

Ukazuje se – podle očekávání – že **nejčastější důvody jsou pracovní**: pracovní povinnost, vyhlídka na lepší zaměstnání, odstranění rizika ztráty zaměstnání a také příprava na vlastní podnikání – v součtu tvoří tři čtvrtiny všech důvodů, které dotazovaní uvedli.

Přitom téměř dvě třetiny všech dotazovaných uvedlo jako důvod své účasti ve školním studiu – mezi jinými – „**mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky**“. **Toto je tedy ústřední motivace dospělých, aby začali navštěvovat školní výuku.**

Pracovní důvody uvádějí zhruba stejně často muži i ženy, relativně častější jsou u dělníků (jinak by se nevzdělávali?) a plně převažují u samostatných podnikatelů (na studium z mimopracovních důvodů nemají čas?).

Druhou nejčastější skupinou důvodů je zvýšení znalostí o tom, co účastníka studia zajímá. To uvádí pětina účastníků. Mimopracovní důvody tvoří zhruba 28%tní podíl na všech důvodech. Relativně častější jsou u obyvatel Liberce (vliv lepší dostupnosti zájmových vzdělávacích akcí).

3.1.4 Porovnání s rokem 2007

Podíl účastníků na formálním vzdělávání v Libereckém kraji r. 2011 je v porovnání se situací v celé ČR v roce 2007 odlišná: **zatímco v celé ČR v r. 2007 studovalo na školách pouze 3,9 % dospělých, v Libereckém kraji to bylo v ročním období od prosince 2010 údajně celkem 6,1 %**¹⁰.

Vysvětlení odlišnosti nevidíme ani tak v počtu dotazovaných (obě výběrové chyby jsou nízké), jako především v posunu doby dotazování, příp. v metodických chybách jednoho nebo druhého výzkumu. Postupovali jsme však shodně s průzkumem Eurostatu: referenční věk 25–64 let byl stejný, referenční období jednoleté, technika sběru dat stejná, výběr dotazovaných v obou případech kvótní a v našem průzkumu reprezentativní vzorek.

Úhrnné porovnání výsledků přináší přehledná tabulka (údaje v % z počtu dotazovaných):

	ČR 2007	LK 2010
Celkem	3,9	6,1
podle pohlaví:		
muži	3,4	5,5
ženy	4,3	6,7
podle věku:		
25–34 let	9,8	13,3
35–49 let	3,1	4,1

¹⁰ Počítáme samozřejmě se statistickou chybou: na obvyklé hladině spolehlivosti (95%) je skutečnost z r. 2007 v rozmezí 3,5–4,4 a v r. 2011 v průzkumu Tima v rozmezí 5,0–7,2 %. Dále ve zprávě tato rozmezí neuvádíme, abychom nezhoršili čitelnost výsledků. Nečiní tak žádní autoři běžně publikovaných výzkumných prací. Podle potřeb však srovnatelné výsledky testujeme na statistickou významnost rozdílů, abychom neposkytovali empiricky nepodložená tvrzení.

50–64 let	0,6	2,6
podle dokončeného vzdělání:		
ZŠ	0,7	2,3
SŠ	3,2	9,2
VŠ	9,7	6,0
podle ekonomické aktivity:		
zaměstnaní a podnikající	3,6	7,4
ekonomicky neaktivní (důchodci, ženy na rod. dov. aj.)	5,0	3,7
nezaměstnaní	1,5	0,0

Všimněme si mimojiné nárůstu školního vzdělávání v souboru ekonomicky aktivních osob, ale i žen, starších osob (nad 50) atd. **Jestliže to potvrdí i další tuzemské průzkumy v současnosti (které dosud neexistují), bude možné přijmout závěr, že v ČR vzrostla účast dospělého obyvatelstva na formálním vzdělávání.** A podobný závěr bude možné učinit dále i pro vzdělávání neformální.

3.2 Účast a důvody pro neformální vzdělávání

Neformální vzdělávání je organizovaným získáváním vědomostí a dovedností za účasti učitele, odborného lektora apod., které však nekončí završením určitého stupně vzdělání (jak je tomu ve formálním vzdělávání). Patří sem jak kurzy pořádané ve volném čase vzdělávaných, krátkodobá školení a přednášky, tak rekvalifikace či vzdělávání zaměstnanců organizované zaměstnavatelem, především tedy téměř veškeré další profesní vzdělávání.

3.2.1 Účast obyvatel na neformálním vzdělávání

Zhruba dvě pětiny obyvatel kraje ve věku 25-64 let se v posledních 12 měsících před dotazováním zúčastnil alespoň jednoho školení nebo kurzu¹¹. Z nich ale jen polovina absolvovala školení delší než 1 den. Jednodenními byly jak povinná školení z bezpečnosti práce nebo požárních předpisů, tak např. práce s interaktivní tabulí nebo různá produktová školení pro obchodníky.

Neformálního vzdělávání se v Libereckém kraji účastní téměř 6-7x více osob než vzdělání formálního (ve školách). Není to nic překvapivého, když uvážíme, že a) jde většinou o zaměstnanecké vzdělávání, b) školení a kurzy nebývají celoroční (jako školní studium), nýbrž povětšinou denní až několikadenní.

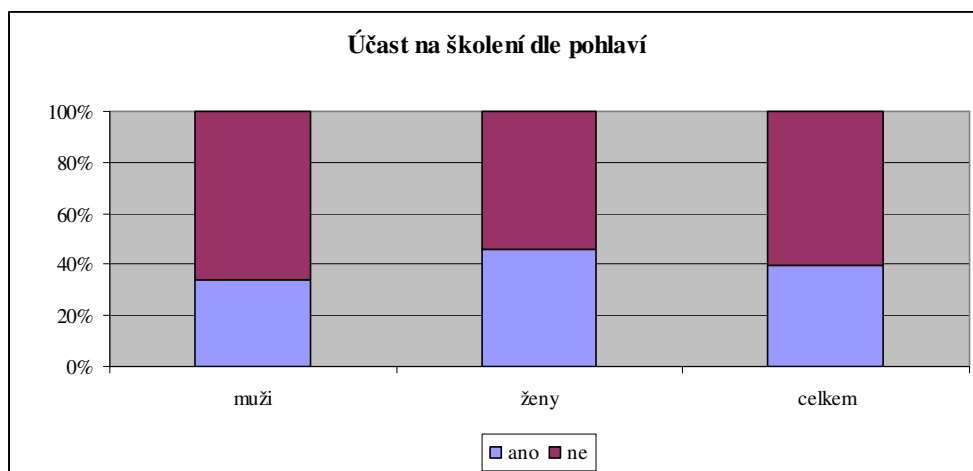
Tematický rozsah, předmět či **sortiment těchto školení a kurzů je ovšem velice rozmanitý** – jak to odpovídá nejrůznější pracovním a mimopracovním potřebám a zájmům. Jen jako příklady uvádíme z dlouhého výčtu toho, v čem se lidé vzdělávali v období srpen 2009 až září 2010:

¹¹ Podle binomického testu pro oboustrannou významnost je toto rozdělení statisticky vysoce významné („nevzniklé náhodně“).

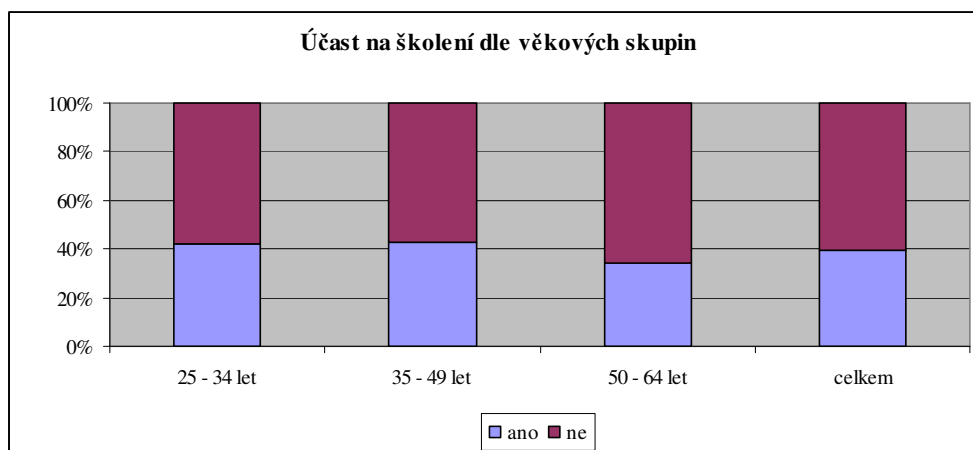
autoškola	počítače, software
bezpečnost práce	práce s dětmi
bezpečnostní předpisy k obsluze stroje	prodejní činnost
bytová politika	profesní průkaz
činnost, při které je porušována lidská kůže	projekce elektro
daně a účetnictví	referenční kurz
datové schránky	řídící systémy
diskriminace	řízení tramvaje
DPH + účetnictví	správní řád
e-government	státní správa
ekoateliér	stroje, motory
ekonomika	stříhání gumových částí
evidence obyvatel	sváření
finanční gramotnost	systém managementu jakosti
finanční poradenství	školení ČD
finanční studium	školení hodnotitelů OPVK
grafické návrhy	školení o hygieně
informatika	školení protézy
interaktivní tabule	školení řidičů
jazyky - Aj, Nj, Fj	školení svářečů
jednání s lidmi	školení tachografie
jeřáb, ještěrka	školský management
knihovnictví	školní vzdělávací programy
komunikace	taktilní jazyk
koncept ECDL (Koncepce certifikace počítačové a ICT gramotnosti)	technický kurz - BP
kotelnictví	vazač - jeřábník
kurz první pomoci	veřejná správa
MS Office -Excel	voda, plyn, elektro
obchodní dovednosti	vstupní vzdělávání úředníka
obsluha bioplyn. zařízení	výběrová řízení
odborná způsobilost v ochraně rostlin	vyhláška 50/1978
elektro-slaboproud	základy školského managementu
ošetřování seniorů	zdravotník zotavovacích akcí
personalistika	platební karty

Nejnáročnější jsou jazykové kurzy (až 800 hodin), stovky hodin trvají kurzy homeopatie (300 hodin), hygieny práce a ergonomie (260), psaní strojem (240) a řada dalších. **Medián je 25 hodin** (polovina školení a kurzů uvedených dotazovanými byla kratší nebo rovná a polovina delší nebo rovná 25 hodinám). To odpovídá třem až čtyřem pracovním dnům.

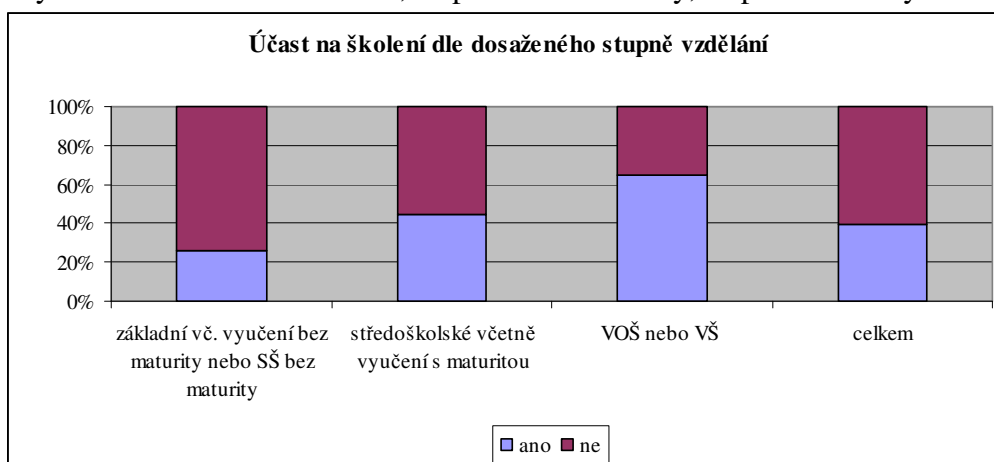
Podrobnější analýza ukazuje, že **muži se účastní neformálního vzdělávání mnohem méně často než ženy** (rozdíl je statisticky významný).

Menší rozdíly jsou v účasti osob různého věku:

Zcela jiná je situace z hlediska dosaženého stupně vzdělání (statisticky vysoce významné) – s rostoucím věkem logicky stoupá účast na dalším neformálním vzdělávání: od čtvrtiny dotazovaných se základním vzděláním, resp. SŠ bez maturity, až po dvě třetiny osob s VŠ.

Nezaměstnaných se vzdělávalo 23% (jde jak o rekvalifikace, tak o zájmové vzdělávání), ekonomicky neaktivních však jen 11% (přitom u žen v domácnosti a podobných skupinách to je pouze 7%!). Účast podnikatelů a živnostníků byla 24%.

Názorně se rozdíl mezi velkým Libercem a ostatními částmi kraje ukazuje právě v účasti na neformálním vzdělávání: **zatímco v samotném Liberci se školení a kurzů během roku účastnilo 51% dotazovaných, v ostatních částech kraje to bylo 37%.**

V r. 2007 v celé ČR tomu bylo jinak než letos v Libereckém kraji; tehdy se neformálního vzdělávání účastnilo údajně 35,4% obyvatel, avšak více mužů než žen. V Libereckém kraji v r. 2011 nyní způsobuje právě vysoká účast žen celkový nárůst v účasti na vzdělávání:

	ČR 2007	LK 2011
muži	39,6%	33,7%
ženy	31,2%	45,7%
celkem	35,4%	39,8%

Proti celostátním údajům z r. 2007 rostla účast nejstarší věkové skupiny:

	ČR 2007	LK 2011
25–34 let	38,0%	42,2%
35–49 let	43,7%	43,0%
50–64 let	26,1%	34,5%
celkem	35,4%	39,8%

Jak už ale bylo řečeno, **do těchto rozdílů se promítá jak časový posun mezi lety 2007 a 2010/11, tak regionální rozdíly, které mohou existovat ve vztahu Libereckého kraje k ostatním částem ČR.**

3.2.2 Důvody neformálního vzdělávání (ve školeních a kurzech)

Z jakých důvodů se lidé účastní neformálního vzdělávání? V roce 2010 nám 194 lidí sdělilo důvody pro svou účast v různých školeních (v organizovaném mimoškolním vzdělávání). Protože se však mnozí během roku účastnili více kurzů a ke každému mohli uvést až dva důvody, shromáždili jsme celkem 399 jednotlivých odpovědí.

Důvod vzdělávání	počet	%	%
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	161	40,4%	83,0%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	67	16,8%	34,5%
neztratit dosavadní práci	21	5,3%	10,8%
zahájit vlastní podnikání	9	2,3%	4,6%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	88	22,1%	45,4%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	35	8,8%	18,0%
poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas	5	1,3%	2,6%
jiné důvody	13	3,3%	6,7%
Celkem	399	100%	205,7%

V 83 % případů bylo školení pracovní povinností dotazovaného. Ve 45 % případů bylo jedním z důvodů záměr dotazovaného zvýšit si znalosti v tom, co ho zajímá. Viz pravý sloupec tabulky.

Jestliže ale všechny zjištěné důvody považujeme za 100%, tak z tohoto úhrnu **představují pracovní povinnosti 40procentní podíl na všech důvodech a pracovní důvody vůbec pak celkem tvoří 65% všech udaných důvodů** (součet prvních 4 důvodů, tzn. včetně zahájení vlastního podnikání). Tato zjištění bychom mohli interpretovat tak, že **pracovní motivace se na organizovaném vzdělávání dospělých** (nebereme-li v úvahu studium na školách) **podílí zhruba ze dvou třetin.**

Třetina kurzů je však navštěvována z jiných (či ještě z jiných) než pracovních důvodů. **Nemůžeme tak potvrdit obecně přijímanou domněnku, že lidé se „nechtějí sami vzdělávat“.**

Které pracovní důvody jsou charakteristické pro základní skupiny obyvatel? Vyberme si pouze okruh pracovních důvodů, tzn. prvních čtyř v uvedeném seznamu. Mezi nimi jak vidíme dominují pracovní povinnosti a nejméně častá je příprava na vlastní podnikání. Podrobnější analýza podle pohlaví, věkových skupin a stupňů vzdělání, ukázala charakteristické rozdíly pouze z hlediska stupně dosaženého vzdělání:

- Pracovní povinnosti uvádějí častěji lidé se SŠ nebo VŠ (i když i mezi absolventy ZŠ a SŠ bez maturity uvádí pracovní povinnosti jako důvod většina).
- Mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky uvádí častěji lidé bez maturity a také lidé s VŠ (méně často lidé s maturitním vzděláním).
- Neztratit dosavadní práci je 2-3x častější motiv pro lidi s nejnižším stupněm vzdělání (ZŠ a SŠ bez mat.) než pro lidi s vyšším.

Důvody vzdělávání	vzdělání			celkem
	základní	střední	VŠ	
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	64,9%	84,7%	92,9%	83,0%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	37,8%	25,9%	41,4%	34,5%
neztratit dosavadní práci	16,2%	9,4%	10,0%	10,8%
zahájit vlastní podnikání	2,7%	5,9%	4,3%	4,6%

Další analýzu jsme v r. 2010 soustředili na čtyři důvody, které celkově získaly nejvyšší četnost odpovědí. To jsou:

- toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností
- mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky
- zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá
- uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě

	muži	ženy
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	85,7%	80,9%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	31,0%	37,3%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	36,9%	51,8%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	17,9%	18,2%

Pokud jsme očekávali, že návštěvy kurzů z vlastního, mimopracovního zájmu jsou častější u mužů než u žen, pak výsledky svědčí o opaku: „zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá“ uvedlo 52% žen, ale jen 37% mužů.

Z hlediska věku je poněkud rozdílná situace u mužů a u žen:

- vzdělávání jako pracovní povinnost je - přes jeho všeobecně dominantní výskyt - posunuto u mužů do nejstarší skupiny 50 let a více, kdežto u žen je rovnoměrněji rozložené ve všech věkových skupinách,
- vyhlídku na získání lepší práce uváděly častěji mladší ženy (40% z nich) než muži (26%),
- důraz na zvýšení znalosti o tom, co je zajímavá, je mezi muži především v nejmladší skupině 25-34 let (53% z nich), kdežto u žen se objevuje častěji v pozdějším věku (56% ve skupinách 35-65 let)¹²,
- jinak se to projevuje u ambice uplatnit znalosti a dovednosti v každodenním životě – to má pro mladé muže malý význam (11% z nich), kdežto u starších mužů zhruba dvojnásobný a u žen až po 50 letech věku; tam tento důvod uvedlo 50% dotazovaných žen, kdežto z mladších věkových skupin jej uvádělo pouze 6-9%.

	věk		
	25–34 let	35–49 let	50–64 let
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	75,9%	81,5%	91,5%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	35,2%	34,6%	33,9%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	46,3%	45,7%	44,1%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	9,3%	12,3%	33,9%

Z předchozí tabulky je vidět, s věkem mírně roste podíl těch, kteří se školili v rámci svých pracovních povinností. Lepší vyhlídky v zaměstnání podobně jako vlastní zájem se stejně často vyskytují ve všech třech věkových skupinách. Ke stáří však poměrně dramaticky roste podíl těch, kteří chtějí získané poznatky a dovednosti uplatnit v každodenním životě. Neumíme si to vysvětlit jinak, než že ke sklonku pracovní kariéry (v níž se lidé vzdělávají často pro pracovní potřeby) se v masivnější míře začínají objevovat mimopracovní potřeby a zájmy.

		vzdělání			celkem
		ZŠ	SŠ	VŠ	
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	počet	24	72	65	161
	%	64,9%	84,7%	92,9%	
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	počet	14	22	29	65
	%	37,8%	25,9%	41,4%	
neztratit dosavadní práci	počet	6	8	7	21
	%	16,2%	9,4%	10,0%	
zahájit vlastní podnikání	počet	1	5	3	9

¹² To je mimochodem zajímavé potvrzení genderových stereotypů: žena má na své záliby více času ve středním a starším věku, kdežto muži se jim mohou věnovat mnohem snáze již mladším věku. A činí to i později, ve věku nad 50 let, kdy je však prostor pro zájmové vzdělávání poněkud potlačen požadavky pracovními.

	%	2,7%	5,9%	4,3%	
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	počet	6	42	37	85
	%	16,2%	49,4%	52,9%	
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	počet	4	9	21	34
	%	10,8%	10,6%	30,0%	
poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas	počet	0	3	2	5
	%	,0%	3,5%	2,9%	
jiné důvody	počet	6	2	5	13
	%	16,2%	2,4%	7,1%	
celkem	počet	37	85	70	192

Tabulka ukazuje, že:

- pracovní povinnosti vyžadují další vzdělávání nejčastěji u lidí se SŠ a VŠ,
- důvod „Zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá“ sílí se stupněm vzdělání: zatímco u obyvatel se základním a středním vzděláním bez maturity se objevuje asi u 16% osob, u absolventů úplného středního vzdělání je 3x častější a u absolventů VŠ ještě vyšší,
- „Uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě“ je relativně častým důvodem hlavně u osob s VŠ, podobně jako u nejstarší věkové skupiny.

I když se tato a podobná dílčí zjištění mohou zdát triviální, je třeba za nimi vidět společenské dopady dalšího vzdělávání a společenské důsledky absence dalšího vzdělávání.

	ekonomická aktivita		
	aktivní	hledající	neaktivní
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	89,3%	27,3%	53,3%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	32,7%	81,8%	20,0%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	44,0%	9,1%	86,7%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	17,9%	0,0%	33,3%

Výsledky zpracované pro jednotlivé skupiny ekonomické aktivity názorně ukazují charakteristické skutečnosti:

- jako důvody účasti ve skupině zaměstnanců a podnikatelů pochopitelně převládají pracovní povinnosti,
- nezaměstnaní navštěvují školení a kurzy, aby měli vyhlídku na lepší zaměstnání (82%) a protože to je (nebo byla) jejich pracovní povinnost (rekvalifikace – 27%)¹³,
- naprosto však u nich absentují motivy vlastního zájmu a mimopracovního uplatnění, jak to vidíme ve skupinách ekonomicky aktivních a ještě mnohem více u neaktivních (tj. důchodců, žen na rodičovské dovolené, studentů apod.).

¹³ Tato čísla samozřejmě neznamenají, že se právě 27% dotazovaných rekvalifikuje – ptali jsme se na období 12 měsíců, kdy mnozí dnes nezaměstnaní mohli být v pracovním poměru. Víme také, že lidé mohli označit více kurzů a v nich více důvodů. Proto je třeba interpretovat toto číslo jako podíl těch (z počtu nezaměstnaných), kteří uvedli pracovní povinnosti jako jeden z důvodů některého školení či kurzu, kterého se během roku účastnili.

	velikost bydliště				
	Liberec	obce nad 10 tisíc obyv.	obce mezi 2-10 tis. obyv.	obce s 500-2000 obyv	obce do 500 obyv.
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	71,1%	86,7%	96,0%	71,1%	93,8%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	18,4%	42,2%	28,0%	51,1%	25,0%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	52,6%	40,0%	36,0%	60,0%	31,3%
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	26,3%	13,3%	20,0%	11,1%	25,0%

Z mnoha dílčích zjištění, za nimiž jsou rozmanité příčiny, jen zdůrazníme, že neplatí úměra „čím větší město, tím více mají lidé mimopracovní důvody pro návštěvu kurzů“. Z obyvatel Liberce uvedlo zájem jako důvod 53 %, naproti tomu z nejmenších obcí jen 31%, avšak z obcí s 500-2000 obyv. 60%. Střetáváme se tu však již s malými počty dotazovaných (v jednotlivých skupinách od 16 do 50), což ovlivňuje stabilitu, resp. výběrovou chybu výsledku. Rozdíly však také mohou jednoduše souviset s dostupností školení a kurzů, hlavně těch mimopracovních. Otázku dostupnosti jsme však nezkoumali.

3.2.3 Pochybnosti při srovnání s výzkumem ČR 2007

Při koncipování tohoto dotazu jsme vzali v úvahu dostupné studie a ukázalo se, že nejvhodnější je opět Adult Education Survey, který uskutečnil Eurostat v zemích EU v r. 2007¹⁴. Eurostat pracoval s 10 skupinami důvodů, tři z nich jsme však v našem průzkumu sloučili. „Zvýšit si pravděpodobnost získání práce nebo změny dosavadní práce“, „mít lepší práci nebo si zlepšit vyhlídku na profesní kariéru“ a „získat kvalifikaci“ jsme sloučili do možnosti „mít lepší práci, vyhlídky na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky“. Rozmělněním podobných důvodů však zdánlivě narůstá výskyt důvodů relevantních pro práci, neboť lidé mohli jmenovat více důvodů a Eurostat nabídl 10 možností, z nichž šest se váže na práci.

uváděné důvody (v % z počtu dotazovaných)	ČR 2007	LK 2010
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	7,4	83,0
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	16,8 – 54,6 – 20,8 *	34,5
neztratit dosavadní práci	13,3	10,8
zahájit vlastní podnikání	4,5	4,6
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	46,2	45,4
uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	33,7	18,0
poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas	10,4	2,6
jiné důvody	0,5	6,7

¹⁴ Viz <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database> a interaktivní přehledy na <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>, tabulka Reasons for participation in non-formal education and training.

* V 2007 bylo rozděleno do tří samostatných důvodů, jejichž hodnoty ovšem nelze sčítat.

Naprosto překvapivý je v tomto ohledu výsledek z r. 2007, kdy se důvod povinné účasti objevil v ČR údajně jen u 7,4% osob, zatímco my jsme letos zjistili 83%. Bez ohledu na několikaletý rozdíl v době zjišťování je stěžejí uvěřitelné, že by školení a kurzy byly tak málo často navštěvovány jakožto pracovní povinnosti. Uvažme jen obrovský výskyt periodických školení a přezkušování u řady profesí, atestační a kvaziatestační kurzy atd. – „od vazáče břemen po pedagogické pracovníky“! Vysvětlení se možná skrývá v drobné poznámce na stránkách Eurostatu: ČR nezahrnula účastníky školení na pracovišti („guided on the job training“). Např. Slovensko uvádí 66%, Maďarsko 51% apod.

Avšak rozbor tematiky a rozsahu (počtu hodin), který jsme provedli v našem průzkumu, ukázal, že zmíněný propastný rozdíl nelze vysvětlit pouze tím, že naši dotazovaní zahrnuli do odpovědi veškeré školení přímo na pracovištích (resp. mimo školicí místnosti). Takových případů je menšina. Ostatně všech školení a kurzů s rozsahem do 8 hodin (včetně) byla v r. 2010 hlášena necelá čtvrtina. Pravděpodobně se tedy jednalo o odlišný dotaz, který byl na úrovni Eurostatu dezinterpretován chybným překladem. Ve stejném směru však pravděpodobně působí objektivní okolnost – větší požadavky zaměstnavatelů na účast lidí ve školeních a kurzech. Odborníci sice někdy uplatňují opačný názor (že zaměstnavatelé začali méně dbát na profesní vzdělávání než v minulosti), avšak rozložení odpovědí v našem průzkumu napovídá, že v rámci neformálního vzdělávání relativně roste význam profesního a klesá význam mimoprofesionálního¹⁵.

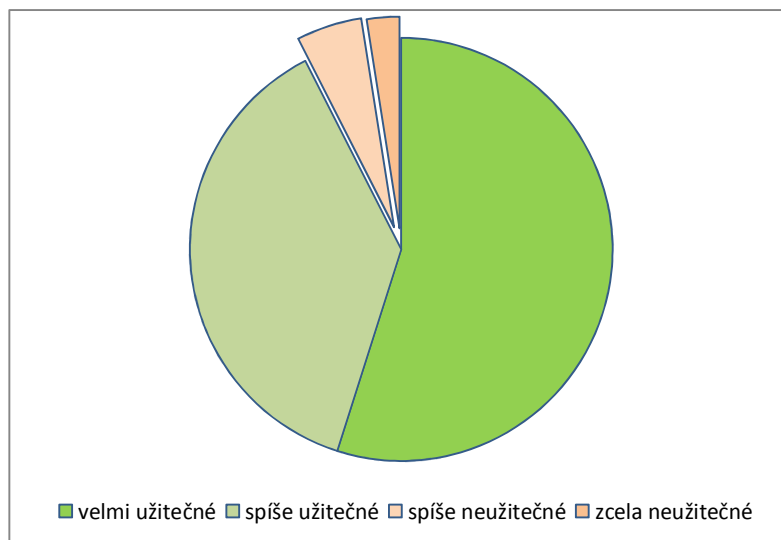
Lidé totiž pro svou účast na vzdělávání vybírali či sdělovali více důvodů, a proto můžeme porovnat výskyt ostatních důvodů: neztratit dosavadní práci, zahájit vlastní podnikání a zvýšit si znalosti o tom, co je zajímavé, mají přibližně stejný výskyt v obou průzkumech. Hlavní rozdíly jsou v důvodech „uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě“ a „poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas“. Je prostě skutečně možné, že v situaci roku 2009-10 se lidé museli v neformálním vzdělávání více orientovat na svou práci než na své mimopracovní zájmy.

3.2.4 Užitečnost neformálního vzdělávání

Nebudeme se sami vyjadřovat k tomu, nakolik je neformální vzdělávání užitečné. V jednotlivých případech to závisí na řadě okolností. Užitečnost absolvovaných školení a kurzů interpretujeme podle sebehodnocení jejich účastníků. Kdybychom chtěli užitečnost vzdělávání skutečně ověřit, museli bychom hledat jeho dopady na straně zaměstnavatele (např. nakolik se zlepšila produktivita práce vyškoleného pracovníka), na straně účastníků (např. nakolik se díky absolvování školení zvýšil jeho plat – pokud zde vliv školení očistíme od jiných vlivů!) i na straně společnosti (jaký je příspěvek růstu kvalifikovanosti k HDP či dokonce k blahobytu společnosti ve smyslu social welfare, který již není možné měřit pouze ekonomickými kritérii).

V r. 2010 jsme zvolili jednoduchou, čtyřstupňovou ordinální škálu, na níž dotazovaný zhodnotil absolvovanou vzdělávací akci. Pro účely průzkumu to nebyla klíčová otázka, proto jsme se nezabývali různými aspekty užitečnosti. Souhrnné výsledky jsou v grafu.

¹⁵ Nemůžeme však porovnat objemy profesního vzdělávání, neboť tyto údaje nemáme k dispozici.

Většina účastníků považuje pro sebe absolvované školení či kurz za velmi užitečný. Pouze 7,5% účastníků jej hodnotí jako neužitečný. Zde jsou ovšem hodnoceny jak kurzy absolvované z pracovních, tak z mimopracovních důvodů. Již dříve jsme však viděli, že rozlišení kurzů podle důvodů není vždy možné, neboť lidé se někdy účastní z více důvodů.

Z podrobné analýzy (kterou tu opět nereprodukuje) vyplynulo, že:

1. Ženy shledávají navštívená školení a kurzy častěji užitečnějšími než muži. Ovšemže to nezávisí ani tak na tendenci žen hodnotit jinak než muži jako na výběru kurzů, které absolvují.
2. Nejvyšší užitečnost potvrzují nejčastěji lidé nejmladšího věku 25-34 let. Celkově jsou však nejspokojenější nejstarší ročníky (nad 50 let).
3. S vyšším dosavadním vzděláním roste nejlepší hodnocení užitečnosti (což samozřejmě není totéž). To podporuje domněnku, že lidé s VŠ jsou schopnější vzít si ze vzdělávání to nejužitečnější nebo/a možná si vybírají kurzy s předpokládaným větším užitkem.
4. Příznivější hodnocení kurzů vykazují lidé z menších obcí.
5. Nejčastěji jsou školení a kurzy hodnoceny jako nejužitečnější skupinou ekonomicky neaktivních (viděli jsme, že jsou častěji než ostatní motivováni mimopracovními zájmy) a poté skupinou zaměstnanců a podnikatelů. V průměru nejhůře hodnotí školení a kurzy skupina nezaměstnaných, která se ovšem zúčastňuje převážně školení z pracovních důvodů (rekvalifikací).

Celkově bychom k úplnému vysvětlení všech těchto rozdílů potřebovali zpracovat všechny možné kombinace věku, pohlaví, vzdělání, ekonomické aktivity a velikosti bydliště a ještě k nim přidat zjišťování dalších možných příčin. To však bylo nad možnosti tohoto průzkumu a také mimo jeho hlavní účel.

3.2.5 Účast na rekvalifikacích

Ke zmíněným rekvalifikačním směřovaly v r. 2010 dva dotazy. **V průběhu II. čtvrtletí 2010 se rekvalifikačních kurzů zúčastnilo 2,4% dotazovaných občanů,** což je v absolutním vyjádření přes šest tisíc lidí. Nebyla to však opravdová zjišťovací otázka (dokonalé přehledy

přece mají úřady práce), nýbrž filtrační otázka. Zajímalo nás, jak účinné či užitečné toto přeškolení bylo.

Osob, které rekvalifikaci absolvovaly, jsme se dotázali, zda si našli již místo v tom oboru nebo profesi, pro kterou se v tomto kurzu kvalifikovali. Číselně vzato - **přes dvě třetiny osob, které ve II. čtvrtletí 2010 prošly rekvalifikací, ještě v září nebylo umístěno v oboru nebo profesi, pro kterou se zde kvalifikovali.** Protože však šlo celkem pouze o 10 osob, nemůžeme výsledek vydávat za směrodatný. A i kdyby to bylo možné, nedokážeme posoudit, zda je to hodně nebo málo, neboť nemáme srovnatelné údaje.

KAP. 4

ORGANIZOVANÉ A NEORGANIZOVANÉ VZDĚLÁVÁNÍ

4.1 Organizované vzdělávání dospělých

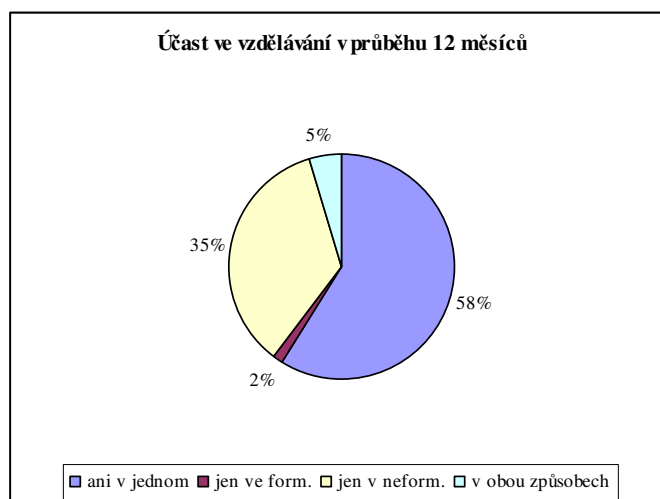
4.1.1 Účast v organizovaných formách vzdělávání

Hlavní pozornost v průzkumu jsme věnovali těm formám vzdělávání, které jsou organizovány do podoby ucelených vzdělávacích programů a do nichž jsou zapojeni účastníci zpravidla od začátku do konce. Právě to odpovídá pojmům formálního a neformálního vzdělávání¹⁶. Někdy je souhrnně označujeme jako organizované.

Jak už bylo v souvislosti s letošními výsledky uvedeno výše, v **posledních 12 měsících navštěvovali...**

		%		%
a) školu	ano	6,1	ne	93,9
b) školení, kurz	ano	39,8	ne	60,2

Protože však někteří lidé navštěvovali jak školní studium, tak školení a kurzy, nemůžeme tuto návštěvnost sečíst ($6,1+39,8=45,9$). Ve skutečnosti v průběhu roku se **některého typu organizovaného vzdělávání zúčastnilo (jednou nebo opakovaně) celkem 41,2% obyvatel kraje ve věku 25-64 let**. Z nich 4,6% se účastnilo formálního i neformálního vzdělávání, 35,0% pouze neformálního a 1,5% pouze formálního vzdělávání.

¹⁶ Určitý problém tu představují e-learningové metody, neboť některé lze chápat jako součást klasických forem školního nebo mimoškolního organizovaného vzdělávání, zatímco jiné spadají spíše do informálního vzdělávání.

Pochopitelně, účast lidí na organizovaném vzdělávání se zásadně liší pro skupiny s různým stupněm dosaženého vzdělání či s ekonomickou aktivitou/neaktivitou. Jsou však i určité rozdíly z hlediska pohlaví, věkových skupin nebo bydliště¹⁷:

- ženy vykazují mnohem vyšší (47%) účast na organizovaném vzdělávání než muži (35%)
- podíl účastníků vzdělávání je stejný v obou mladších věkových skupinách (44-46% ve 25-34 a 35-49 letech) a snižuje se zhruba až po 50 letech (na 35%)
- účast osob s dokončeným VŠ vzděláním (65%) je podstatně vyšší než u osob s nižším než maturitním vzděláním (27%)
- nezaměstnaní se organizovaného vzdělávání účastní ve větší míře (23%) než ekonomicky neaktivní (11%, včetně důchodců do 64 let)
- v populaci samotného Liberce je mnohem vyšší podíl těch, kteří se vzdělávají v organizovaných formách (52%) než je tomu v ostatních částech kraje (38%)

Zajímavé jsou rozdíly v jednotlivých socioekonomických skupinách:

socioekonomická skupina	
dělník (vč. pracujících důchodců)	42,6%
ostatní zaměstnanec (včetně pracujících důchodců)	62,4%
samostatný podnikatel, živnostník	25,0%
starobní důchodce (nepracující)	16,7%
žena v domácnosti (trvale nebo po dobu mateřské dovolené), muž nebo žena v plném invalidním důchodu	6,7%
nezaměstnaný	23,3%
celkem	41,2%

To má pravděpodobně řadu vysvětlení: u zaměstnanců (dělnických i nedělnických) se jedná často o povinná školení jak normativní, tak kvalifikační, kdežto podnikatelé a živnostníci se o účasti rozhodují sami a mnohem častěji (než dělníci a možná i ostatní) se věnují neorganizovanému vzdělávání; u nezaměstnaných jde o souběh rekvalifikačních a zájmových školení a kurzů a právě to je asi odlišuje od skupiny žen na rodičovské dovolené, příp. invalidních důchodců, kteří většinou nemají profesní důvody.

Porovnejme tedy **důvody, které v r. 2010 lidé uváděli** pro svou účast ve formálním (školy) a neformálním (školení, kurzy) vzdělávání. Připomínáme, že údaje znamenají vždy % z celkového počtu účastníků formálního, resp. neformálního vzdělávání a že mohly být jmenovány jeden nebo dva důvody. Nejsou tedy závislé na počtu odpovědí nebo na tom, že by lidé museli oznámit jediný důvod.

Důvod vzdělávání...	formálního %	neformálního %
toto vzdělávání bylo mou pracovní povinností	24,4%	83,0%
mít lepší práci, vyhlídku na lepší zaměstnání nebo lepší pracovní výsledky	53,7%	34,5%
neztratit dosavadní práci	7,3%	10,8%
zahájit vlastní podnikání	7,3%	4,6%
zvýšit si znalosti o tom, co mne zajímá	26,8%	45,4%

¹⁷ Všechny jsou statisticky významné – měřeno statistikou χ^2 – kromě vlivu věku rozděleného do tří hlavních skupin.

uplatnit získané znalosti a dovednosti v každodenním životě	2,4%	18,0%
poznat nové lidi nebo vyplnit volný čas	2,4%	2,6%
jiné důvody	2,4%	6,7%

Nejde o překvapivé rozdíly, leč je třeba je zdůraznit:

- **Pro účast na školeních a v kurzech jsou pracovní povinnosti 3,5x častější než při studiu na školách.**
- **Vyhledky na lepší pracovní uplatnění se naopak objevují 1,5x častěji u studia na školách než u účasti ve školeních a kurzech.**
- **Školní vzdělávání však není zcela zanedbatelné ani pro uchování dosavadního zaměstnání nebo pro zahájení vlastního podnikání.**
- **Kurzy jsou pochopitelně lepším řešením pro zájmové vzdělávání a zejména pro mimopracovní důvody.**

4.1.2 Porovnání s rokem 2007

V ČR se v r. 2007 alespoň jedné z organizovaných forem vzdělávání účastnilo ve věku 25 – 64 let 37,7% osob¹⁸. V Libereckém kraji to v období od prosince 2010 bylo 41,2% obyvatel. **Nedávná účast obyvatel Libereckého kraje na formálním a/nebo neformálním vzdělávání je tedy o něco málo vyšší než byl celkový stav v ČR v r. 2007.**

Proti údajům za rok 2007 pro celou ČR je v Libereckém kraji podstatně vyšší a) účast na organizované vzdělávání celkově, b) především žen, c) ve všech věkových skupinách a z nich nejvýrazněji u nejstarší skupiny 55-64 let. Porovnání – spolu s některými dalšími zeměmi – poskytuje tabulka, která zachycuje podíl účastníků organizovaného (formálního a neformálního) vzdělávání podle zemí, pohlaví a věku (v %):

	celkem	muži	ženy	25-34 let	35-54 let	55-64 let
Evropská unie /průměr/ 2007	35,7	36,1	35,4	44,7	37,2	21,6
Německo /DE/	45,4	48,3	42,4	53,3	48,7	28,2
Francie /FR/	35,1	36,4	33,8	48,2	35,9	16,2
Maďarsko /HU/	9,0	8,3	9,6	15,8	9,0	2,5
Rakousko /AT/	41,9	44,0	39,9	47,1	45,7	25,4
Polsko /PL/	21,8	21,3	22,4	34,1	20,7	6,8
Slovensko /SK/	44,0	45,3	42,8	51,0	48,3	23,8
Finsko /FI/	55,0	48,9	61,3	66,0	58,6	37,8
Švédsko /SE/	73,4	70,8	76,1	81,0	76,4	60,7
Velká Británie /UK/	49,3	47,2	51,3	58,8	50,3	37,0
Česká republika /CZ/ 2007	37,7	41,6	33,6	44,1	45,0	26,4
Liberecký kraj 2011	41,2	35,4	47,0	45,6	44,3	34,5

ČR byla již v roce 2007 zhruba na úrovni průměru 27 zemí EU. Liberecký kraj se v r. 2011 v účasti dospělých na organizovaném vzdělávání pohybuje podle našich odhadů zhruba tam,

¹⁸ Viz http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_aes_106&lang=en.

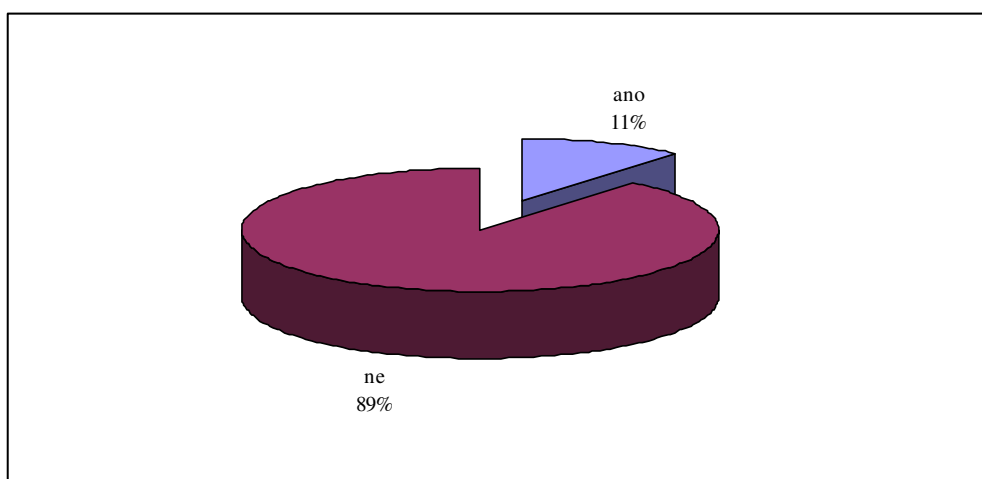

kde bylo v r. 2007 Rakousko – ale s výrazně vyšší účastí obyvatel nad 50 let. Právě **výsledky v této nejstarší skupině jsou nejnápadnější odchylkou od většiny zemí** (kromě Švédska, které ovšem vykazalo již tehdy mimořádné hodnoty, Finska a V. Británie).

4.1.3 Organizované vzdělávání během měsíce

Důležitým ukazatelem účasti na dalším vzdělávání jsou informace o aktivitě lidí v průběhu typického měsíce. Takovým je i listopad a dotazování probíhalo na přelomu listopadu a prosince a proto otázka zněla: „**Zúčastnil(a) jste se nějakého školení, kurzu nebo školního studia i tento měsíc (v listopadu 2011) nebo se do konce měsíce ještě zúčastníte?**“

Organizovaného (formálního nebo neformálního) vzdělávání se účastnilo 11,2% dotazovaných obyvatel kraje.

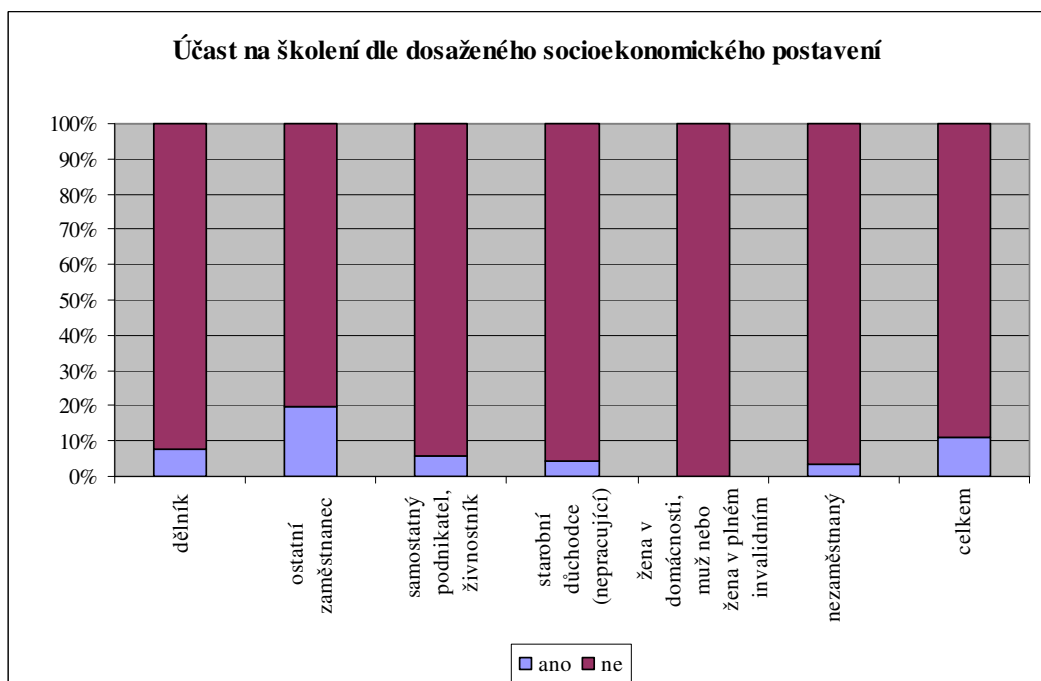
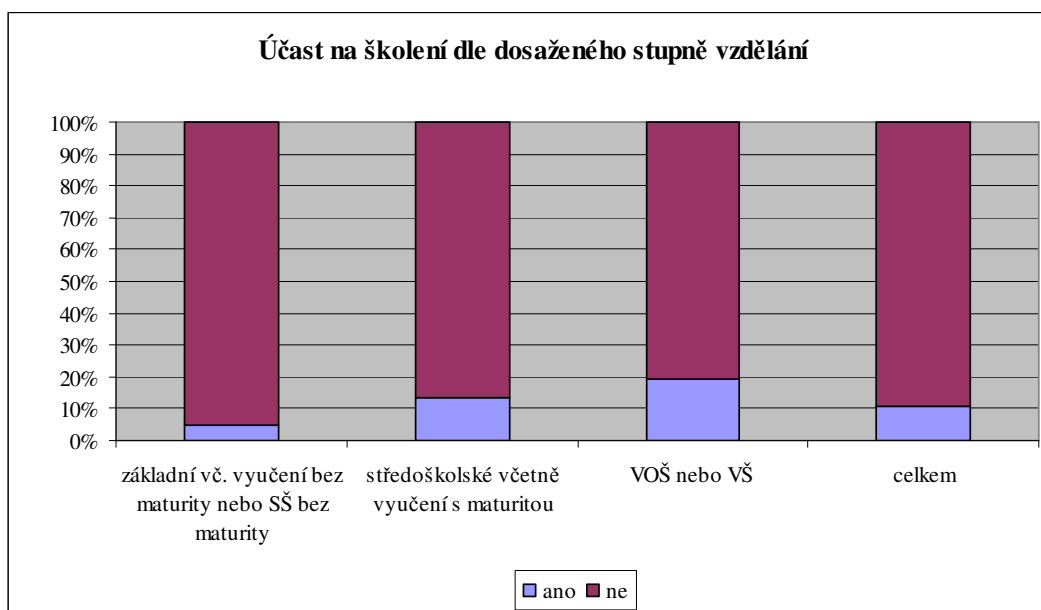
To lze považovat za základní údaj o průměrné měsíční účasti obyvatel na DV v „edukačně aktivních“ částech roku. S přihlédnutím k výběrové chybě můžeme s 95%tní jistotou tvrdit, že **měsíčně se organizovaně vzdělává 7,8 – 14,6% obyvatel kraje ve věku 25-64 let.**

Podrobná analýza ¹⁹ ukázala, že během listopadu se při celkové účasti 11,2%

- ženy vzdělávaly stejně často (12%) jako muži (10%),
- účast na vzdělání neklesala s rostoucím věkem,
- účast silně roste se stupněm vzdělání (viz graf)
- mizivá je účast ekonomicky neaktivních (2%) – tady vezmeme v úvahu, že v průzkumu nešlo pouze o vzdělávání pro profesní účely, nýbrž také o zájmové, příp. občanské vzdělávání
- z hlediska socioekonomického postavení obyvatel je nízká účast téměř všech kategorií obyvatel, vysoká je pouze u zaměstnanců nedělnických profesí (19%), opět viz tabulka
- překvapuje malý, statisticky nevýznamný rozdíl mezi obyvateli Liberce (12%) a zbytku kraje (10%)

¹⁹ Jako obvykle v této studii je analýza meziskupinových rozdílů založena na porovnání podílů účastníků z 24 demografických skupin obyvatel s vyhodnocením významnosti rozdílů na základě statistiky χ^2 , příp. upravených standardizovaných reziduálů.

Nejčastějším podnětem k účasti bývá pokyn zaměstnavatele – uplatňuje se až v polovině případů. Druhým nejčastějším důvodem k účasti bývá vlastní zájem dotazovaného (zhruba dvě pětiny účastníků). To opět svědčí pro nepřijetí domněnky, že zcela převažujícím motivem k účasti dospělých občanů na organizovaném DV je zaměstnavatel a potřeby pracoviště. (Na tom nic nemění ani fakt, že mezi dospělými v daném věku je pětina ekonomicky neaktivních.)

Pozoruhodný je výsledek podle velikostní skupiny bydliště: lidé z měst nad 2000 obyvatel se školili podstatně častěji než lidé z menších obcí. To nekoresponduje se zjištěnou celoroční účastí na organizovaném vzdělávání – zatímco v průběhu roku se lidé z nejmenších obcí školili zhruba stejně často jako lidé z větších obcí (kromě Liberce), v listopadu to bylo zhruba 5x méně. Protože počet dotazovaných je i v této skupině dostatečně velký, soudíme na nějaké neznámé zkreslení anebo na propad vyvolaný počasím.

	účast na org. vzdělávání za rok *	školení v posledním měsíci *	počet dotazovaných
Liberec	52,1%	12,3%	73
město nad 10 tisíc obyvatel (Č. Lípa, N. Bor, Jablonec n. N., Turnov)	38,1%	14,6%	84
mezi 2 - 10 tisíci obyvatel	39,1%	14,8%	92
2000 obyvatel a méně	36,7%	2,6%	79
celkem	41,2%	11,2%	328

* procento z počtu dotazovaných v dané skupině

4.2 Informální (neorganizované) vzdělávání

4.2.1 Co je informální učení a vzdělávání

Vzhledem k poměrné novosti či nezvyklosti problematiky informálního vzdělávání v odborné veřejnosti a ve veřejné správě pokládáme za potřebné podat základní vysvětlení.

Zatímco formální („ve škole“) a neformální („v kurzech“) vzdělávání je organizované určitou institucí a úspěšný absolvent o výsledku získává zvláštní osvědčení, informální vzdělávání je neorganizované a po řadu let příslušnými institucemi (ministerstva, výzkumné ústavy) zřejmě i nedoceňované.

Informální učení (většinou se ztotožňuje s informálním vzděláváním) je procesem získávání vědomostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí, kontaktů. Probíhá v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při sledování TV či rozhlasu, četbou, individuálním studiem určitého problému atp. Na rozdíl od formálního či neformálního vzdělávání je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované (Z. Palán)²⁰.

Metodologická poznámka k výzkumu informálního vzdělávání (i. v.)

Východiskem našeho pojetí i. v. byla nespokojenost s takovým výkladem a používáním tohoto pojmu, které neumožňují jejich empirické uchopení. Základním problémem výzkumu i. v. je totiž a) samotný pojem, b) jeho operacionalizace pro účely zjišťování.

²⁰ V ČR se problematikou zabývají například Z. Palán (AIVD) a M. a L. Rabušicovi (MU Brno). Význam informálního učení byl zdůrazněn ve Strategii celoživotního učení, schválené usnesením vlády č. 761 v r. 2007. V posledních letech se problematice neformálního a informálního vzdělávání intenzivně věnuje odbor vzdělávání OECD. Viz např. dokument k uznávání výsledků neformálního a informálního vzdělávání na http://www.oecd.org/document/25/0,3746,en_2649_39263238_37136921_1_1_1_1,00.html.

Informální vzdělávání se někdy chápe velmi široce, jako veškeré celoživotní učení mimo organizované formy. Do i.v. by tak spadalo například osvojování mateřského jazyka, osvojování kulturních norem dané skupiny a společnosti, nácvik sociálních a komunikačních dovedností pro běžný kontakt uvnitř skupiny a společnosti atd. Operacionalizace takto širokého pojmu je vyloučená na sociologické rovině, přitom však na sociálně psychologické splývá s pojmem sociálního učení, resp. socializace vůbec. Pro poznání dalšího vzdělávání tedy nejde o užitečnou koncepci.

Rozhodli jsme se proto vydělit z pojmu celoživotního učení, resp. informálního učení pojem informálního vzdělávání. Navrhujeme chápat informální učení jako živelný a neuvědomělý celoživotní proces, kdežto informální vzdělávání jako záměrné a nejčastěji dočasné vyhledávání a ověřování poznatků, dovedností atd. informálními způsoby. Informální vzdělávání je v tomto pojetí součástí informálního učení.

Dále je třeba i. v. omezit na polostrukturované formy, které operacionalizaci umožňují a měření významně usnadňují. „Poznávacím znamením“ i. v. v tomto pojetí je existence nosiče informací. Tím může být učebnice, televizor (a vzdělávací pořad v něm), v méně určitých případech alespoň mediátor jako zájmový spolek nebo i rodina. I. v. se však vždy vztahuje pouze k dospělému věku a k obsahům, které lze definovat v kategoriích znalostí, dovedností a postojů.

Podstatným znakem i. v. je podle našeho názoru rovněž to, že je k dispozici „neadresně“ – každý má k němu volný přístup, i když v praxi omezený technicky, finančně apod. Může si koupit nebo půjčit knihu, může vyhledat informace na internetu, může si pouštět vzdělávací pořady v televizi, může se zapojit do činnosti zájmových sdružení apod. a – nebereme-li v úvahu registraci čtenářů místní knihovny nebo registraci členství v zájmové organizaci – většinou ani nepotřebuje být registrován, prostě se účastní.

I. v. ztotožňujeme s institucionálně neorganizovanými způsoby v tom smyslu, že se neorganizují účastníci, uživatelé. Pochopitelně, vydání knihy, provoz internetových stránek nebo příprava a vysílání TV pořadu organizováno být musí, avšak v i. v. jde o to, že účastníci nejsou organizováni některou institucí (např. školou, úřadem práce nebo producentem televizního vysílání), resp. „z vnějšku“. V některých případech se mohou organizovat sami (neformální samoučící se skupiny).

Současná doba prudké dynamiky rozvoje a využití informačních a komunikačních technologií zpřístupňuje velkým skupinám obyvatel informace s vysokou kognitivní valencí (tzn. díky nimž se mohou hodně naučit). To platí především o poznacích, nikoliv o dovednostech a postojích.

I. v. může probíhat jak v kontextu zaměstnání a profese, tak v kontextu zájmů a mimopracovních rolí (občan, rodič apod.). Bylo by zajímavé vědět, v kterých firmách a ve kterých pracovních pozicích lidé používají i. v. k doplnění organizovaného profesního vzdělávání (samostatné studium příruček, neformální koučink aj.).

Bohužel, v orientačním průzkumu podílu dospělého obyvatelstva Libereckého kraje na dalším vzdělávání jsme se nemohli problematikou i. v. zabývat do hloubky. Považujeme proto tuto úvahu za podklad pro další možný výzkum problematiky.

Které znaky informálního vzdělávání jsou tedy významné?

- je institucionálně neorganizované,
- je zpravidla nesystematické, probíhá živelně v každodenních životních situacích (ve volném čase, v zaměstnání, v rodině apod.),
- uskutečňuje se jako sebevzdělávání – zčásti z iniciativy samotného subjektu, avšak z větší části neuvědoměle, jako přirozená součást životních aktivit a komunikace,

- nemusí se vždy jednat o cílevědomé učení, nemusí být ani jednotlivci samotnými uznáno za něco, co přispívá k rozvoji jejich znalostí nebo dovedností.

Prostě – člověk se učí, i když nechce, a dokonce i když neví, že se učí...

Podle odborné literatury je příznačné, že při informálním učení „učící se nemá možnost objektivního ověření získaných znalostí či dovedností“. S tím však nelze souhlasit. Získané znalosti a dovednosti jsou totiž přirozeně ověřovány přímo v praxi učícího se.

Představme si dva zcela něžné příklady: Muž je majitelem auta a baví ho kutit. Přirozeně se tak zajímá o opravování aut, ačkoliv to není jeho profese. Hledá informace v příručkách a na internetu, radí se s přáteli, ve volném čase si v garáži opravuje auto. To, co se tímto informálním způsobem naučil, se ověří jednoduše – tím, jestli opravené auto bude jezdit, nebo nebude. Podobně se žena může zajímat o pěstování květin. Bude používat podobné způsoby učení (knížky, internet, přítelkyně, vlastní zahrádka). I tady je skvělá možnost objektivního ověření: kytičky buď rozkvetly, anebo uschly. Domníváme se proto, že hlavní nevýhodou informálního učení je z tohoto hlediska pouze fakt, že **jeho výsledky nejsou uznávány určitou formální autoritou** tak, aby se mohly stát řádnou náhradou nebo rovnocenným doplňkem formálního a neformálního vzdělávání.

Je přitom evidentní, že informální učení a vzdělávání má klíčový, zcela nenahraditelný význam pro růst poznatků a dovedností a pro rozvoj postojů a hodnot člověka. Ani formální, ani neformální vzdělávání neposkytne tolik pro rozvoj charakteru, postojů, hodnot jako informální učení. Pravděpodobně i všechny excelentní profesní výkony (např. v technice, vědě nebo v umění) se mohou uskutečnit jen díky tomu, že subjekt se učí i mimo organizované formy – pomáhá živelný sklon k poznávání a objevování, samostatné vyhledávání a ověřování poznatků, tzv. pátrací dominanty či soustředění zájmu na jeden problém (téma) apod.

Zásadní význam informálního učení spočívá v jeho kontextu: v životních situacích, v nichž člověk konkrétně jedná a má konkrétní prožitky, je učení mnohem intenzivnější a navíc propojuje poznatky, návyky a další dovednosti, jakož i postoje k sobě, ke světu, k práci, k ostatním lidem, s dříve nabytými zkušenostmi, postoji, hodnotami. Člověk je pak uplatňuje i v nových situacích, v novém prostředí atd. S informálně nabytým „vzděláním“ přichází do zaměstnání, uplatňuje se ve své profesi atd.

Je proto zřejmé, že informální vzdělávání může mít kritický význam pro zaměstnatelnost člověka, pro jeho pracovní konkurenceschopnost a flexibilitu. V tomto smyslu je informální vzdělávání jedním z faktorů hospodářského úspěchu firem a celé ČR.

4.2.2 Účast lidí v informálním vzdělávání

V dotazníkovém šetření pochopitelně nebylo možné obsáhnout celý obsah a rozsah informálního učení, a dokonce ani informálního vzdělávání – museli bychom položit řadu dotazů k různým skutečnostem a situacím v průběhu posledního roku života dotazovaných, a stále bychom neměli dostatečnou jistotu, zda jsme se dozvěděli všechno, co k informálnímu učení patří.

Z těchto důvodů a) **jsme účast na informálním vzdělávání sledovali jen v průzkumu r. 2010**, b) soustředíme se právě jen na informální vzdělávání (tj. na záměrné, cílevědomé učení mimo organizované formy), nikoliv učení, c) využíváme jediný dotaz.

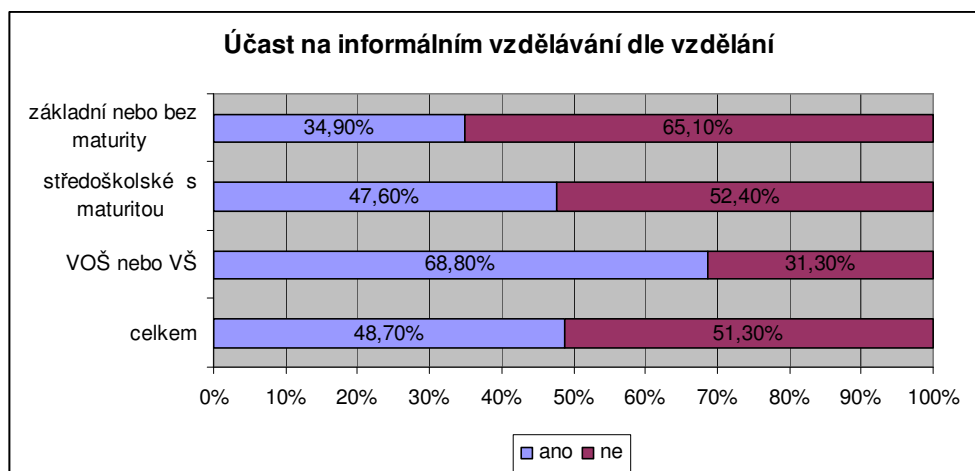
V dotazníku ovšem musíme informální vzdělání definovat, aby nám mohli s potřebnou validitou odpovědět i lidé, kteří o něm nikdy neslyšeli. Použili jsme formulaci: „Mnoho lidí se naučí a zvládne určitou dovednost tím, že ji opakovaně zkouší dělat, zajímá se o ni, učí se od zkušenějších apod., ale dělá to mimo školu a nechodí kvůli tomu do kurzů. **Vzděláváte se ve větší míře i jinak než ve škole nebo v kurzech - tedy neorganizovaně?** Máme tu na mysli např. samostatné studium něčeho, co vás zajímá. Věnoval(a) jste se v uplynulých 12 měsících takovému vzdělávání?“ Naši tazatelé měli samozřejmě instrukci, jak smějí nebo nesmějí vysvětlit otázku rozšířit.

Téměř polovina obyvatel kraje ve věku od 25 do 64 let se v průběhu 12 měsíců podle vlastního vyjádření vzdělávala informálním způsobem:

Hlubší analýza ukázala, že **není statisticky pozorovatelný vztah mezi účastí v informálním vzdělávání a pohlavím, věkem** (ve třech skupinách) a **kategorií ekonomické aktivity** (aktivní, neaktivní a nezaměstnaní). Nemůžeme proto například tvrdit, že muži se účastní informálního vzdělávání častěji než ženy, anebo naopak. Ve skutečnosti se z každé této skupiny účastnilo během 12 měsíců vždy mezi 45 a 47% dotázaných.

Naproti tomu statisticky velmi významným je vztah mezi účastí v informálním vzdělávání a dosaženým stupněm formálního vzdělávání, jakož i mezi účastí v informálním vzdělávání a socioekonomickým postavením obyvatel. Jak jsme mohli očekávat, **se vzděláním roste účast lidí na informálním vzdělávání**. Zatímco z osob se základním vzděláním se informálního vzdělávání účastní 35 %, z osob s VŠ je to 69% (dvojnásobek).

Podobné je to s vlivem současného socioekonomického postavení (studenty jsme z této tabulky vyňali, neboť zde bylo jen málo dotazovaných). Všimněme si, že proti celkovému výsledku (na dolním řádku) je zřetelně podprůměrná účast lidí na informálním vzdělávání mezi dělníky... kteří ovšem častěji než jiní mají pouze základní vzdělání.

socioekonomické postavení	neorganizované vzdělávání		celkem
	ano	ne	
dělník (vč. pracujících důchodců)	26,1%	73,9%	100,0%
ostatní zaměstnanec (včetně pracujících důchodců)	52,2%	47,8%	100,0%
samostatný podnikatel, živnostník	59,1%	40,9%	100,0%
starobní důchodce (nepracující)	46,7%	53,3%	100,0%
žena v domácnosti, příp. muž nebo žena s plným invalidním důchodem	40,5%	59,5%	100,0%
nezaměstnaný	54,2%	45,8%	100,0%
celkem	49,2%	50,8%	100,0%

Rovněž uvažme, že k účasti na informálním vzdělávání se častěji než jiní hlásí **nezaměstnaní lidé**. Můžeme však věřit tomu, že nezaměstnaní věnují (neboť mohou věnovat) skutečně víc času informálnímu vzdělávání pomocí internetu, domácích prací a studia, ale i pomocí kurzů.

Současně však **nejnižší účast vykazují – jako celek – ekonomicky neaktivní skupiny, což jsou hlavně starobní důchodci a ženy v domácnosti**. Zvláště pro skupinu těchto žen je to překvapivé zjištění – mohlo by se očekávat,

Jestliže lidé účast na informálním vzdělávání potvrdili, dotazovali jsme se, **o které obory, aktivity nebo témata šlo?** Bylo ovšem předem zřejmé, že nebude možné odlišit „účel“ tohoto vzdělávání: je profesní, nebo zájmový či snad plynoucí z vědomí vlastního občanství? Dovednosti a poznatky čerpané pro jednu oblast bývají využitelné v jiné oblasti. Nedotazovali jsme se proto lidí na bližší záměr, jak s výsledky svého informálního vzdělávání naloží.

Celkově jsme od 201 osob shromáždili 336 studijních oborů nebo témat, jimž se v posledním roce věnovaly. Převažuje studium angličtiny a jazyků vůbec. Ale na příkladech je vidět obrovská rozmanitost předmětů, které lidé „dobrovolně studují“:

železniční doprava	komunikace s neslyšícími a nevidomými
účetnictví	lesní pedagogika
mineralogie	francouzská literatura
zahradnictví	italština
různé stavební práce	senilní demence
výroba šperků	topenářství
vaření	práce s postiženými a problémovými dětmi
teologie	grafologie
zpracování lehkých kovů	geocaching s GPS navigací
práce nemocničních kaplanů	fyzikální metalurgie
školení cvičitelů Sokol	finanční vzdělávání
stáří a jeho problémy	dialektologie
slot racing (modely závodních aut)	námořní jachting
léčení reiki	autismus
studium bible	včelařství
přestupkové řízení	akvaristika

Můžeme snad vyloučit, že samostatné a nikým neorganizované samoučení v oboru lesní pedagogiky, senilní demence nebo vaření nebude někdy plně nebo zčásti využito v profesním životě a že fakticky neprohlubuje kvalifikaci těchto lidí?

Navíc, mnohé informálně vzdělávací aktivity probíhají i v práci – jinak bychom nemohli hodnotit samoučení pracovníků pomocí odborné literatury, studia předpisů, rozhovorů s kolegy apod. To všechno jsou důležité zdroje učení, avšak nepatří k organizovaným formám v tom smyslu, jaké jim přisuzuje odborná veřejnost, MŠMT nebo Eurostat.

4.2.3 Porovnání s rokem 2007

Zatímco v průběhu roku 2007 se v ČR účastnilo informálního vzdělávání 54,7% obyvatel, v Libereckém kraji to od září 2009 v období 12 měsíců bylo 49,2%. Tento rozdíl je však na hranici statistické významnosti. To je vidět už s přihlédnutím k výběrovým chybám obou souborů: v případě ČR činí $\pm 0,4\%$, v případě LK $\pm 4,8\%$. Za předpokladu dobré reprezentativity obou vzorků a běžné spolehlivosti (95%) je tedy účast v ČR v rozmezí 54,3-55,1% a v Libereckém kraji 44,4-54,0%²¹.

účast na informálním vzdělávání podle pohlaví	ČR 2007	LK 2010
muži	55,2%	50,0%
ženy	54,1%	48,4%
celkem	54,7%	49,2%

Zde musíme vzít v úvahu i odlišnou formulaci otázky položené ČSÚ v r. 2008. Jak jsme dodatečně zjistili, tehdejší dotaz na informální vzdělávání zněl: „**Pokusil(a) jste se naučit něco v posledních 12 měsících v práci nebo ve volném čase některým z následujících způsobů?** (Lze vybrat více možností.)

1. od členů rodiny nebo od kolegů
2. z tištěných materiálů (knih, odborných časopisů, novinových článků atd.)

²¹ Odchylky v řádu jedné desetiny (srov. konec odd. 2.3) jsou způsobeny jednak zaokrouhlováním, jednak faktem, že někteří dotazovaní někdy na některou otázku neodpoví a procentní podíl počítáme vždy exaktně z počtu aktuálních odpovědí (nikoliv paušálně z celkového počtu dotazovaných).

3. pomocí počítače (on-line nebo off-line)
4. pomocí televize, rádia nebo videa
5. prohlídkou muzeí, historických, přírodních nebo průmyslových památek s průvodcem
6. v učebních centrech (včetně knihoven)
7. jinak, doplňte, prosím, jak:
8. nepokusil(a)“

Mezi oběma použitými dotazy (2008 a 2010) je tedy několik odlišností, z nichž některé mohly způsobit část rozdílů mezi oběma výsledky. Například otázka ČSÚ/Eurostatu v r. 2008 definuje informální učení pomocí prostředků (nástrojů) vzdělávání, kdežto otázka Timy pomocí kombinace způsobů učení a odlišení informálního od formálního a neformálního, tedy organizovaného vzdělávání. Obě varianty však vyhovují pojmu informálního vzdělávání (učení) a nebyl proveden srovnávací průzkum, v němž by se části dotazovaných exponovala první a jiné části druhá varianta.

Účast na informálním vzdělávání nejmladší věkové skupiny je v Libereckém kraji výrazně nižší než uvádí celostátní průzkum pro rok 2007:

účast na informálním vzdělávání podle věku	ČR 2007	LK 2010
25–34 let	59,4%	47,8%
35–49 let	57,2%	50,9%
50–64 let	49,0%	48,2%

Jak v rámci celé ČR, tak Libereckého kraje se potvrzuje obecný sklon lidí s vyšší vzděláním zapojovat se do informálního vzdělávání. Je však možné také to, že lidé s nižším vzděláním méně často rozpoznají, že některé jejich aktivity jsou informálním vzděláváním. Může jít hlavně o práce, které se vykonávají v domácnosti nebo „kolem domu“ (opravy domu, zahrádka, auto).

účast na informálním vzdělávání podle dosaženého vzdělání	ČR 2007	LK 2010
základní vč. vyučení bez maturity nebo SŠ bez maturity	32,0%	34,9%
středoškolské včetně vyučení s maturitou	53,7%	47,6%
VOŠ nebo VŠ	79,0%	68,8%

Proti roku 2007 je patrná nižší účast zaměstnanců a vyšší účast nezaměstnaných na informálním vzdělávání:

účast na informálním vzdělávání podle ekonomické aktivity	ČR 2007	LK 2010
zaměstnanec	58,2%	49,8%
nezaměstnaný	45,6%	54,2%
ekonomicky neaktivní	44,7%	44,6%

4.3 Důvody pro neúčast v organizovaném vzdělávání

Potřebné však nejsou jen poznatky o účasti obyvatel v dalším vzdělávání, nýbrž i poznatky o jejich neúčasti. A především o důvodech, které lidi vedou k tomu, že se v dospělém věku dále nevzdělávají. Těmito otázkami jsme se zabývali v průzkumu v roce 2010.

Jestliže se tehdy lidé žádného školení, kurzu či studia v posledním roce neúčastnili, měli v rozhovoru uvést až tři důvody. Buď zvolili ty, které jsme jim nabídli ve zvláštním seznamu, nebo uvedli jiné, které jsme zaznamenali. Výsledky jsou v tabulce (seřazené podle četností odpovědí). Na otázku odpovědělo 254 lidí, kteří uvedli v průměru 1,3 důvodu. Proto je součet % větší než 100.

	%
nepotřebuje pro svou práci další vzdělávání (a zaměstnavatel to nevyžaduje)	30,7
nedostatek času	27,2
nejde to uskutečnit, protože vzdělávání by se překrývalo s pracovní dobou	13,8
vyšší věk nebo zdravotní důvody	13,0
nechce se mu (jí) znovu do školy a učit se	11,8
další vzdělávání je příliš drahé	9,4
další vzdělávání by nezvládl(a), nemá pro to potřebné předpoklady	3,5
jiné důvody (podrobněji nespecifikované)	21,7

Jak je vidět, lidé mohli uvádět jak skutečné zdůvodnění („nemám pro to předpoklady“), tak náhradní, resp. společensky přijatelnější („nemám na to čas“). Předložili jsme však většinu z těch důvodů, které byly využity v průzkumu za r. 2007, abychom výsledky mohli porovnat.

Výzkum za r. 2007 rozdělil překážky ve vzdělávání do tří skupin. Prvá souvisí s osobními popř. rodinnými důvody, druhá se vztahem k práci či zaměstnání a třetí zahrnuje potíže ekonomického charakteru (finanční nedostupnost či vzdálenost akcí vzdělávání).

Protože však tehdy směli lidé uvést jen jediný důvod, museli jsme v našem průzkumu přepočítat procentní výskyt důvodů na nový základ²² a utřídili jsme je poté stejně, jako tomu bylo za r. 2007. Okolností snižující tuto porovnatelnost je však ještě fakt, že jsme umožnili uvést „jiné důvody“, aniž bychom je dále specifikovali.

	ČR 2007	LK 2010
překážky osobního charakteru	63%	42%
okolnosti související s prací	26%	34%
příčiny ekonomické povahy	11%	7%
jiné	-	17%

²² Srovnatelné výsledky tak dostaneme aritmeticky, ale nikoliv sociologicky, protože mohou-li lidé uvést tři důvody (v průměru, jak jsme zmínili, využili 1,3 důvodu), snáze sem zařadí i osobně citlivější skutečnosti jako nechce se mi, je to na mě drahé, nezvládl bych to apod.

Avšak i při nemožnosti dotřídit „jiné důvody“ se ukazuje, že **lidé uvádějí častěji okolnosti související s prací, především to, že další vzdělání pro práci nepotřebují.** Je to varovné zjištění, které by potřebovalo bližší vysvětlení, ale to již z dat našeho výzkumu nemůžeme poskytnout (a do souběžně probíhajícího průzkumu poptávky DV na straně podniků to rovněž nebylo zařazeno).

Jak tedy vyplývá z předchozího textu, mnoho lidí se neúčastní žádné formy vzdělávání. Mnozí se naopak věnují formálnímu nebo neformálnímu nebo informálnímu vzdělávání, anebo kombinaci kterýchkoli dvou či všech tří forem. Bylo by proto zcela chybné sečíst zjištěné podíly a vydávat je za skutečnou účast lidí na dalším vzdělávání – tyto podíly by byly logicky mnohem vyšší, než odpovídá skutečnosti. Místo aritmetického součtu je třeba provést tzv. logický součet²³.

Zabývali jsme se souhrnnou účastí na DV pouze v prvním průzkumu (2010) a proto zde shrneme jen několik základních poznatků:

a) Minimálně třetina dospělých se údajně nevzdělává vůbec, další zhruba třetina používá jednu formu vzdělávání (formální, neformální, nebo informální), více než čtvrtina participuje na dvou formách a necelá desetina využívá všechny tři. Jde však o velmi hrubé a dále neověřované odhady.

b) **V počtu forem nejsou rozdíly mezi ženami a muži ani mezi jednotlivými věkovými skupinami.** To, co není statisticky významné, je však významné věcně: **sklon lidí k tomu, kolik forem vzdělávání využívají, se nemění s věkem a je stejný u mužů i žen.**

c) **Lidé s VŠ vzděláním se v porovnání s ostatními nejméně často nevzdělávají vůbec. Nejčastěji ze všech vzdělanostních skupin se vzdělávají všemi třemi formami a významně častěji alespoň dvěma formami.**

d) Charakteristická je účast jednotlivých skupin obyvatelstva podle socioekonomického postavení: **nejvyšší podíl těch, kteří se nevzdělávají vůbec, je mezi ženami v domácnosti, nadprůměrný je však také mezi zaměstnanci a nepracujícími důchodci.** Je ovšem přirozené, že ve skupinách žen v domácnosti a nezaměstnaných nikdo nepoužívá všechny tři formy.

e) **Nejvyšší podíl osob, které se nevzdělávají, je mezi dělníky, ženami v domácnosti, vůbec mezi lidmi ekonomicky neaktivními a v souhrnné skupině se základním vzděláním, vyučených bez maturity a absolventů SŠ bez maturity.**

---

²³ Tuto operaci neprovedli výzkumníci v r. 2008 a proto nemůžeme dosažené výsledky o souběhu forem vzdělávání plně porovnat.

KAP. 5

NÁZORY NA VZDĚLÁNÍ A OTÁZKA OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

5.1 Názory obyvatel na vzdělávání

5.1.1 Míra souhlasu s běžnými názory

Jaké názory mají obyvatelé kraje na vzdělávání? Ke konci dotazování v roce 2010 jsme lidem předložil šest výroků, s nimiž se lze setkat ve veřejném mínění.

„Na vzdělání (nejen dospělých) jsou dnes různé názory. Tady jsou některé z nich a u každého označte kroužkem, do jaké míry s ním souhlasíte či nesouhlasíte.“ V tabulce znamenají čísla sloupců: 1 – souhlasím, je to tak, 2 – spíše souhlasím, 3 – spíše nesouhlasím, 4 – rozhodně nesouhlasím, není to tak, 9 – nevím, nedovedu posoudit. Odpovědi jsou opět uvedeny v % z počtu dotazovaných, kteří uvedli daný důvod.

	1	2	3	4	9
Vzdělání lidí jsou dnes ve výhodě proti ostatním.	57,5	29,0	8,3	4,2	0,9
Vzdělání by mělo být dostupné všem a bezplatně.	51,2	30,5	12,4	3,6	2,4
Na vyšší vzdělání by si měl člověk připlatit (školné).	19,4	28,5	29,0	17,3	5,8
Největší překážkou pro dosažení vyššího vzdělání bývají vysoké finanční náklady.	34,5	27,2	22,9	7,8	7,6
V rámci celé ČR by se mělo celkově vzdělávat více dospělých, než je tomu doposud.	29,6	39,1	11,6	1,4	18,2
Dospělí lidé by měli být k dalšímu vzdělávání víc motivováni. Například kdyby se vzdělávali, získali by odpočitatelnou položku z daní nebo by dostali finanční příspěvek.	38,8	31,7	13,3	6,0	10,2

V pravém sloupci je vidět, že **nejmenší potíže lidem dělalo vyslovit se k názoru, že „Vzdělání lidí jsou dnes ve výhodě proti ostatním“.** Naopak nejčastěji neměli názor na to, zda by se mělo vzdělávat více dospělých než doposud a zda by k tomu měli být lidé více motivováni. Tím jsme docílili toho, že se z hodnocení sami mohli vyloučit lidé, kteří se o věci necítili být dobře informováni a kteří by (bez této „únikové“ možnosti) kontaminovali výsledky svými fiktivními nebo nedostatečně ujasněnými názory. Z praxe sice víme, že některou meritorní odpověď (pozitivní či negativní) zvolí i někteří lidé, kteří rovněž nejsou o věci dostatečně informováni, ale jejich počet je uvedením možnosti „nevím“ výrazně snížen.

Na hlavní výsledky upozorňuje zbarvení ve sloupcích 1 – 4: **Nejvíce lidí souhlasí s názory, že**

- **Vzdělání lidí jsou dnes ve výhodě proti ostatním a že**
- **Vzdělání by mělo být dostupné všem a bezplatně.**

Jasná převaha souhlasných vyjádření je u tří názorů:

- **Největší překážkou pro dosažení vyššího vzdělání bývají vysoké finanční náklady.**
- **V celé ČR by se mělo celkově vzdělávat více dospělých, než je tomu doposud.**
- **Dospělí lidé by měli být k dalšímu vzdělávání víc motivováni.**

Zhruba vyrovnané jsou podíly souhlasných a nesouhlasných reakcí na názor, že

- Na vyšší vzdělání by si měl člověk připlatit (školné).

Je nelogický souběh výsledků v názorech, že vzdělání by mělo být bezplatné, a přitom by na něj měl člověk připlatit? Vysvětlení je níže.

Pokud jde o finanční motivaci lidí k dalšímu vzdělávání, formulovali jsme názor co nejpodobněji záměru MŠMT na projekt podpory individuálního vzdělávání občanů (PIVO) a jak je vidět, měl by minimálně 70% podporu. To samozřejmě neznamená, že by příspěvek lidé využívali, nýbrž pouze to, že souhlasí s tím, aby lidé byli k dalšímu vzdělávání motivováni pomocí snížení daní nebo finančního příspěvku.

Nyní lze provést úpravy, kterými se převedou výsledky na **tzv. referendový tvar: v dalším zpracování vyloučíme odpovědi typu „nevím“, zbývající odpovědi sloučíme do dvojice souhlasných a nesouhlasných odpovědí a přepočítáme je na % z nového základu.** Tím se jakoby simulovalo referendum, v němž se také počítají pouze souhlasy a nesouhlasy a neplatné hlasy či absence se nepočítají vůbec. Vynikne tak základní trend v postojích veřejnosti. Ve sloupci vpravo jsme spočítali přibližné poměry počtu souhlasných a nesouhlasných reakcí (kolik souhlasů připadá na jeden nesouhlas).

	souhlas	nesouhlas	poměr
Vzdělání lidé jsou dnes ve výhodě proti ostatním.	87,4	12,6	7 : 1
Vzdělání by mělo být dostupné všem a bezplatně.	83,8	16,2	5 : 1
Na vyšší vzdělání by si měl člověk připlatit (školné).	51,8	48,3	1 : 1
Největší překážkou pro dosažení vyššího vzdělání bývají vysoké finanční náklady.	66,8	33,2	2 : 1
V rámci celé ČR by se mělo celkově vzdělávat více dospělých, než je tomu doposud.	84,1	15,9	5 : 1
Dospělí lidé by měli být k dalšímu vzdělávání víc motivováni. Například kdyby se vzdělávali, získali by odpočitatelnou položku z daní nebo by dostali finanční příspěvek.	78,7	21,3	4 : 1

Nyní vynikly rozdíly v podpoře jednotlivých tvrzení: vyrovnaný poměr příznivců a odpůrců školného a naprostá převaha souhlasu s ostatními pěti názory. *(Jen mimochodem, zdá se, že souhlas s názorem, že vysoké finanční náklady bývají největší překážkou vyššího vzdělání, není dost přesvědčivý? Pak si musíme uvědomit, jak přesvědčivá by byla stejná převaha například ve Sněmovně, kdyby jedna strana měla dvě třetiny všech mandátů – mohla by měnit Ústavu...)*

Zřetelnější je především dominující souhlas s názorem, že by se mělo vzdělávat více dospělých, než je tomu doposud: poměr mezi počtem souhlasných a nesouhlasných reakcí je 5:1 – tedy 5x více občanů je pro to, aby se vzdělávalo více dospělých, než kolik je odpůrců. Možná to není překvapivé zjištění, avšak v každém případě ukazuje, jak **velkou podporu má vzdělávání dospělých ve veřejnosti.** Tím netvrdíme, že případná deklarovaná ochota dále se vzdělávat je shodná s ochotou disponibilní (reálně proveditelnou). Naopak, je dobře známo, že deklarovaná ochota (např. něco zakoupit, někam jet na dovolenou, zúčastnit se voleb apod.) je vždy vyšší než ej reálné chování.

Vraťme se ke zdánlivému paradoxu v podpoře názorů bezplatného a přitom částečně hrazeného vzdělání. Výsledek vysvětlujeme chápáním otázky většinou dotazovaných: Po

otázce, zda by vzdělání mělo být dostupné všem a bezplatně (celkem cca 84% souhlas) byla položena otázka, zda pro vyšší vzdělání by mělo být zavedeno školné. Lidé tedy rozlišili počáteční vzdělávání na ZŠ a SŠ (bezplatného) od vyššího vzdělání (částečně hrazeného). To odpovídá současné veřejné diskusi v těchto věcech.

Přesto tu nevidíme plnou názorovou konzistenci: V další tabulce jsou tentokrát počítána % z celkového počtu dotazovaných, kteří odpověděli na obě otázky převážně souhlasně nebo převážně nesouhlasně. Například 2,3% nesouhlasí ani s bezplatným školstvím, ale ani se za vedením školného ve vyšším vzdělávání (jde však jen o 9 osob z 393, kteří se vyjádřili k oběma názorům). Taková negativita není častá. V celém vzorku dokonce nebyl nikdo, kdo by nesouhlasil se všemi předloženými názory...

	na vyšší vzdělání si příplatit	nesouhlas se školným	celkově
vzdělání pro všechny a bezplatně	36,6	46,6	83,2
nesouhlas s bezplatností	14,5	2,3	16,8
celkově	51,1	48,9	100,0

5.1.2 Rozdíly v názorech mezi skupinami obyvatel

Aby vynikly rozdíly mezi různými demografickými skupinami, přepočítali jsme výsledky z referendového tvaru na jednoduchý koeficient: čím víc se blíží nule, tím více je v dané skupině těch, kteří s názorem souhlasí, a naopak, čím více se blíží jedné, tím více je nesouhlasných reakcí. Nula znamená, že všichni z dané skupiny souhlasí, a 1, že všichni nesouhlasí.

Můžeme se nyní podívat přehledně na rozdíly v názorech mezi 17 demografickými skupinami a dalšími 9 skupinami účastníků, resp. neúčastníků různých forem vzdělávání.

Skupiny, které jsou vzájemně více názorově rozdílné, jsou vybarveny. Popisy jednotlivých názorů jsme silně zkrátili, jejich plné znění je výše.

	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
muž	,11	,17	,42	,37	,18	,23
žena	,14	,16	,53	,30	,14	,19
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Muži jsou častěji než ženy pro úhradu vzdělání (školné). V ostatních názorech se však ženy a muži neliší (možná překvapivé zjištění.)

věk	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
25-34	,14	,16	,44	,27	,11	,16
35-49	,11	,16	,51	,35	,18	,23
50-64	,13	,16	,49	,36	,17	,23
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Mladí lidé ve věku 25 - 34 let častěji souhlasí se zavedením školného než ostatní. Jiné významné rozdíly mezi věkovými skupinami jsme nezaznamenali.

vzdělání	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
základní	,20	,10	,53	,17	,23	,14
střední	,09	,14	,45	,27	,11	,22
VŠ	,09	,29	,47	,65	,17	,29
celkem	,12	,16	,48	,33	,16	,21

Lidé se základním vzděláním jsou častěji pro to, aby vzdělání bylo bezplatné, častěji souhlasí, že překážkou pro dosažení vyššího vzdělání bývají vysoké finanční náklady a že dospělí by měli být více (finančně) motivováni k tomu, aby se vzdělávali.

Především lidé s VŠ naopak nepovažují vysoké finanční náklady za překážku. Taková a mnohá další zjištění jsou triviální – od lidí, kteří sami dokázali získat vyšší vzdělání, můžeme očekávat, že to nepovažovali za takový problém jako lidé bez vzdělání, apod.

Paradoxně může vypadat zjištění, že lidé se SŠ a VŠ vzděláním častěji souhlasí se názorem, že vzdělání lidí jsou ve výhodě - z osob se základním vzděláním si to myslí mnohem méně lidí. Lidé se základním vzděláním se rovněž méně často domnívají, že by se dospělí měli více vzdělávat.

socioekonomické postavení	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
dělník	,15	,08	,47	,14	,23	,23
ost. zaměstnanec	,12	,15	,52	,38	,15	,23
podnikatel	,11	,28	,34	,44	,09	,26
důchodce	,10	,17	,56	,33	,19	,11
žena v dom.	,14	,21	,42	,28	,18	,16
nezaměstnaný	,17	,00	,60	,09	,20	,09
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Z hlediska socioekonomického postavení lidí požadují bezplatné vzdělávání častěji dělníci než podnikatelé a školné požadují naopak častěji podnikatelé než dělníci.

Dělníci a nezaměstnaní častěji souhlasí s tím, že vzdělání by mělo být bezplatné a že největší překážkou pro dosažení vyššího vzdělání jsou finanční náklady. Z nezaměstnaných podpořili názor o potřebě bezplatnosti dokonce všichni. Naopak podnikatelé jsou nejvíce proti bezplatnosti a proti mínění o vysokých finančních nákladech.

Podnikatelé dále nejčastěji souhlasí s názorem na potřebu úhrady vyššího vzdělání a na potřebu více se vzdělávat než nezaměstnaní. S potřebou více se vzdělávat však častěji nesouhlasí ani dělníci. Jsou to však nezaměstnaní, kteří nejvíce podporují myšlenku, že by lidé měli být k dalšímu vzdělávání více motivováni. Naopak tento názor sdílejí podnikatelé, dělníci i ostatní zaměstnanci.

Studenty jsme tu z hodnocení opět vyloučili pro jejich malé zastoupení ve vzorku. (To ovšem není důsledkem chyby v dotazování, nýbrž prostého faktu, že studenti, kteří od 25 let věku navštěvují školu, tak činí až na výjimky v rámci denního studia s kontinuální přípravou na ekonomickou aktivitu a do vzorku dotazovaných tedy nepatří.)

ekonomická aktivita	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
aktivní	,12	,17	,47	,35	,15	,24
nezaměstnaní	,17	,00	,60	,09	,20	,09
ekonomicky neaktivní	,12	,20	,49	,31	,19	,15
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Ekonomicky aktivní i neaktivní častěji než nezaměstnaní jsou proti bezplatnému vzdělávání a proti názoru, že vysoké finanční náklady brání dosažení vyššího vzdělání a že by se měli dospělí finančně motivovat k dalšímu vzdělávání.

účast ve form. vzdělávání	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
ano	,13	,16	,55	,45	,16	,17
ne	,13	,16	,47	,31	,16	,22
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Účastníci formálního vzdělávání (ve školách) považují finanční náklady méně často za největší překážku pro dosažení vyššího vzdělání. V jiných názorech však mezi účastníky a neúčastníky formálního vzdělávání nejsou výraznější rozdíly.

účast v neform. vzdělávání	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
ano	,08	,19	,43	,42	,11	,25
ne	,17	,14	,53	,25	,21	,18
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Ti, kteří neabsolvují kurzy a školení, častěji nesouhlasí s tím, že vzdělání je výhoda, že by se mělo platit školné a že by se lidé měli více vzdělávat. Naopak častěji než účastníci vzdělávání, považují finanční náklady za největší překážku vyššího vzdělání.

Z toho za pozornost stojí zjištění, že vzdělání není výhodou v očích těch, kteří se neúčastní neformálního vzdělávání, jinak řečeno, účastníci neformálního vzdělávání (které vlastně bývá průběžnou součástí výkonu profese) vzdělání za výhodu považují. Poeticky řečeno, kdo nespotřebává či odmítá spotřebovat vzdělání či jinou službu nebo výrobek, ten nemusí vědět, jak je to dobré...

účast v organiz. (form a neform.) vzdělávání	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatně	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
ano	,08	,22	,42	,53	,10	,17
ne	,16	,15	,50	,25	,20	,18
celkem	,13	,16	,48	,33	,16	,21

Ti, kteří se účastní formálního nebo neformálního vzdělávání, častěji souhlasí s názorem, že by se v ČR mělo vzdělávat více dospělých než doposud. Častěji naopak nesouhlasí s názorem, že překážkou vyššího vzdělání jsou vysoké finanční náklady.

Je pochopitelné, že postoje účastníků organizovaného jsou podobné jako u účastníků neformálního vzdělávání; to totiž kvantitativně, v poměru 4:1 převažuje nad formálním (viz kap. 3).

účasť v neorg. (informálnim) vzdělávání	vzdělání = výhoda	dostupné a bezplatné	školné za vyšší v.	vysoké náklady	více se vzdělávat	motivovat dospělé
ano	,12	,19	,42	,47	,12	,20
ne	,14	,14	,55	,21	,21	,22
celkem	,13	,16	,48	,34	,16	,21

Poslední poznatky poskytuje rozbor podle účasti v informálním vzdělávání: Pro školné za vyšší vzdělání jsou častěji ti, kteří se účastní informálního vzdělávání. Současně méně často souhlasí, že by finanční náklady byly překážkou.

Explanační modely těchto a jiných předchozích očekávaných zjištění by pracovaly s proměnnými jako dosažený stupeň vzdělání, složitost (kvalifikovanost) aktuálně vykonávané práce, dlouhodobý průměrný příjem domácnosti, resp. dosažená hmotná životní úroveň a další, které pravděpodobně takovéto názory ovlivňují. Průzkum však neměl explanační, nýbrž deskriptivní charakter, a proto zde další výzkum neprezentujeme.

5.2 K informálnímu a občanskému vzdělávání v ČR

V celé zprávě rozlišujeme druhy dalšího vzdělávání jak podle forem (formální, neformální, informální), tak podle oblastí účelu (profesní, zájmové, občanské). V následujícím odstavci bychom chtěli poukázat na to, že se v politické i odborné praxi pravděpodobně podceňuje úloha informálního vzdělávání a také vzdělávání občanského.

Samozřejmě je známo, že zatímco mezi druhy z hlediska forem lze vést celkem jasnou hranici, pro účely vzdělávání to někdy neplatí: jednotlivec pokračuje s určitým obsahem profesního vzdělávání do vzdělání zájmového (např. řemeslník využije profesních znalostí a dovedností k provozování osobní záliby ve volném čase), s obsahem profesního vzdělávání do občanského (manažerské a komunikační dovednosti se hodí po zvolení poslancem), z občanského do zájmového (příprava na volby podnítl zájem o politické systémy ve světě), ze zájmového do profesního (zručnost a záliba ve výrobě dortů dovede ženu k samostatně provozované živnosti) atp.

V ČR je koncepčním dokumentem Strategie celoživotního učení (MŠMT 2007), k němuž byl v r. 2008 vydán Implementační plán. Současnou situaci však lze charakterizovat takto:

- přetrvává absence zákona o dalším vzdělávání,
- byl pozastaven národní projekt Podpora individuálního vzdělávání občanů (PIVO),
- nejsou navrženy motivační nástroje k podpoře dalšího vzdělávání na straně zaměstnavatelů (daňová zvýhodnění?) ani občanů (vzdělávací účty),
- chybí hodnocení úrovně vzdělávacích institucí, např. v podobě standardů kvality; akreditace kurzu přestaly být dostatečnou zárukou kvality, neboť se poskytují spíše benevolentně a vzdělávací instituce někdy akreditovanou podobu nedodržují,
- rozhodující vliv veřejné správy na vzdělávací procesy (téměř výhradně v profesním vzdělávání) mají granty Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR,
- v OP Lidské zdroje a zaměstnanost se dalšímu vzdělávání věnuje 1., 2. a částečně i 3. prioritní osa, přičemž pro oblasti podpory v 1. a 3. ose jsou běžné výrazné převisy poptávky ze strany žadatelů (zaměstnavatelů i poskytovatelů sociálních, poradenských a dalších služeb),

- již v minulých letech se uskutečnil projekt UNIV (Uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení), avšak jen pro síť škol poskytujících vzdělávání dospělým,
- pokračuje projekt uplatnění Národní soustavy kvalifikací, který má přímý význam pro 2. prioritní osu OP LZZ, resp. pro rekvalifikace,
- v OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost je 3. prioritní osa věnována dalšímu, prakticky jen profesnímu vzdělávání, a to z pozice nabídky (OP LZZ řeší poptávkovou stranu),
- mnohem menší, avšak rovněž významný vliv na úroveň kvalifikace má OP Praha - Adaptabilita,
- celková aktivita MŠMT v oblasti dalšího vzdělávání se v současné době všeobecně hodnotí spíše jako nízká²⁴.

Zdá se, že **ČR by potřebovala aktivněji prosazovanou koncepci (strategii) dalšího vzdělávání.** Vzdělávání dospělých osob v ekonomicky aktivním věku jako součást celoživotního učení má zásadní, kritický význam pro dlouhodobou konkurenceschopnost ČR, pro vnitřní sociální smír a pro osobnostní rozvoj lidí, ať už jsou v roli občanů, pracovníků nebo rodičů. Vzdělávání dospělých – formální ve školských zařízeních, neformální v organizovaných kurzech apod. i informální (neorganizované celoživotní mimovolné i záměrné učení) – je ponecháno na iniciativě vzdělávacích institucí, zaměstnavatelů a samotných občanů. Ovšem i při zachování jejich vlastní svobody rozhodování je třeba nabízet, koordinovat a v některých případech i přímo zajišťovat aktivity samotnými institucemi veřejné správy. Dnes se to řízeně děje pouze rekvalifikačními vzdělávacími programy prostřednictvím úřadů práce.

Všechny složky dalšího vzdělávání jsou přitom provázány a vzájemně se posilují. Vyšší stupeň formálního vzdělání (zejména VŠ) vede i v dospělém věku k vyšší obecné zaměstnatelnosti, k sofistikovanější pracovní produkci absolventa, k většímu výskytu inovací, k vyšší produktivitě práce atd. Občanské vzdělávání - např. ve finanční gramotnosti nebo v předlékařské první pomoci - se přímo týká záchrany nebo ochrany pracovních sil, rodinného života, výchovy nové generace atd., a má tak silný nepřímý dopad do hospodářské situace státu a rodin.

Dobrým příkladem je finanční gramotnost. Stále rostoucí počet neziskových organizací – mezi nimi zvláště Finanční gramotnost, o.p.s. – se věnuje této problematice na základních a středních školách, v dětských domovech, mezi uchazeči o zaměstnání a v další veřejnosti. Průkopník vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti mezi institucemi veřejné správy, totiž Úřad práce v Liberci, zaznamenal největší úspěch v této tématice mezi občany postiženými srpnovými povodněmi (2010).

Za součásti občanského vzdělání se dnes začínají považovat také například komunikační, informační a jazykové kompetence, které lze podporovat Evropským sociálním fondem zejména v programu Školení je šance prioritní osy 1 OP Lidské zdroje a zaměstnanost, neboť zmíněná témata vyhovují pojetí obecného vzdělávání. To potvrzuje vývoj, kdy **prvky profesního vzdělávání se stávají obsahem zájmového a občanského vzdělávání.**

---

²⁴ Jeden ze základních problémů dalšího vzdělávání dospělých je možná paradoxně v tom, že spadá do kompetence MŠMT. Avšak – stručně řečeno – další vzdělávání neznamená ani školství, ani mládež, ani tělovýchovu. Je to především (i když nejenom) profesní vzdělávání, které má zcela zásadní vazbu na pracovní uplatnění lidí. Proto by podle některých expertů mělo spadat do působnosti resortu MPSV.

Nejlepším příkladem pronikání tradičního obsahu profesního vzdělávání do občanského je tzv. počítačová gramotnost.

Pro období 2014-20 se nedávno navrhlo, aby se z Evropského sociálního fondu podporovalo individuální poradenství a skupinové vzdělávání prostřednictvím občanských poraden a dalších poskytovatelů poradenství a vzdělávání v tématických finanční gramotnost, základy zdravého životního stylu a racionálního spotřebitelského chování, získání povědomí o osobních právech a povinnostech z hlediska fungování společnosti, vztah mezi občanem a státem, práva a ochrana spotřebitele, prevence extremismu a xenofobie, prevence kriminality a domácího násilí, zprostředkování informací o dostupných sociálních službách aj.

V operačním programu **Vzdělávání pro konkurenceschopnost** (OP VK) se připravovala významná aktivita v rámci oblasti podpory 3.1 Individuální další vzdělávání v podobě „voucherového“ projektu individuálního vzdělávání občanů, kteří by si nakupovali vzdělávací služby podle určitých podmínek. Tento ambiciózní záměr s rozpočtem 4-5 mld Kč, který měl zvýšit vzdělanost 1,8 mil. obyvatel, MŠMT časem zredukovalo na jedinou výzvu s rozpočtem pouze 100 mil. Kč, věnovaných především občanskému vzdělávání. Z této výzvy mohlo být podpořeno 10-50 žadatelů – z 282 přihlášených.

V komplexním hodnocení operačního programu **Lidské zdroje a zaměstnanost** (OP LZZ) za rok 2010²⁵ se konstatovalo, že zde **není zahrnuto občanské vzdělávání**, neboť – na rozdíl od profesního – **nemá přímou vazbu na zaměstnatelnost**. Nepřímé dopady však nepochybně existují, například individuální poradenství občanům v tíživé životní a pracovní situaci může mít efekt v získání nebo udržení jejich zaměstnání.

Některé tématické bloky občanského vzdělávání však jsou relevantní i pro cíle OP LZZ a dokonce jedno je již zahrnuto přímo do oblasti podpory 3.4. „Vzdělávání rodičů v oblasti zaměstnaneckých práv“ nemůžeme považovat za součást profesního, nýbrž právě občanského vzdělávání. Ještě důraznější potřeba podpory občanského vzdělávání se jeví v oblastech podpory 3.1, 3.2 a 3.3 v tématické tzv. finanční gramotnosti.

Finanční gramotnost²⁶ je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů lidí nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečili sebe a své rodiny a aktivně vystupovali na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan je ten, kdo se orientuje v problematice peněz a cen, dokáže kompetentně spravovat své peněžní prostředky hotovostními a bezhotovostními transakcemi, využívat platební nástroje, přiměřeně rozumí cenovým mechanismům a inflaci, je schopen vést a spravovat rodinný rozpočet, stanovovat finanční cíle rodiny a zvládat různé životní situace z finančního hlediska.

Jak ukázal J. Schwarz (VŠE Praha) na semináři konaném v Senátu ČR 31. 3. 2009, **předlužení občanů má makroekonomické dopady**²⁷. Přitom je známo, že:

- zadlužení obyvatel ČR se každoročně zvyšuje zhruba o třetinu
- ve fázi hospodářské recese vzniká riziko vyššího tempa zadlužování

²⁵ Viz IREAS centrum (2011), **Roční operační vyhodnocení OP LZZ 2010**, Závěrečná evaluační zpráva, oddíl 19.C.3, str. 263n. (O. Čepelka).

²⁶ Viz <http://www.financniagramotnost.eu> aj.

²⁷ Také zástupce britské obchodní komory J. G. Šmíd na 2. mezinárodní konferenci k finanční gramotnosti v r. 2009 v Praze konstatoval, že finanční ngramotnost britských občanů stojí britské daňové poplatníky ročně 2,4 mld. liber. Viz <http://bankovnipoplatky.com/mezinarodni-konferenci-k-financni-gramotnosti-9644.html>.

- největším rizikem je zadlužování nízkopříjmových skupin
- život na dluh je spojen s nedostatečným finančním vzděláním dlužníků
- problémem je snadný přístup k nevýhodným úvěrům od nebankovních institucí

Finanční gramotnost je však již dávno předmětem aktivit neziskových organizací a postupně proniká do vzdělávacích a poradenských aktivit úřadů práce. Předpokládáme, že se stane přijatelnou v projektech předkládaných v prioritní ose 2, jakkoli se netýká aktivní politiky zaměstnanosti. **Další tematika občanského vzdělávání se týká prioritní osy 1,** neboť je zčásti obsahem tzv. obecného vzdělávání, jak jej OP LZZ vymezuje. Jde především o komunikační, informační a jazykové kompetence, které jsou podporovány zejména v programu Školení je šance v oblasti 1.1.

Podobné je to s informálním vzděláváním, již proto, že podpora z veřejných fondů jakoby předjímá organizované formy vzdělávání. Informální vzdělávání se v rovině aktivit projevuje nejvíce jako „osvětová kampaň“, propagace apod. a je jisté, že v těchto podpůrných aktivitách by těžiště podpory z ESF být nemělo. Na druhé straně, OP LZZ umožňuje a do budoucna by měl i nadále umožňovat, aby příjemci v přiměřené míře prvky informálního vzdělávání používali²⁸. Jejich efekt bude vždy sporný již proto, že informální vzdělávání závisí téměř plně na iniciativě samotného uživatele, takže poskytovatel tohoto vzdělávání nemá „seznam účastníků“ a nezná (snad kromě počtu odkliků na www nebo kusů prodaných knih) velikost reálně dotčené cílové skupiny, což je základem tzv. monitorovacích indikátorů pro kontrolu a vyhodnocení podporovaných projektů.

V kap. 4 této zprávy byla zdůrazněna úloha informálního učení v profesním vzdělávání, resp. jeho význam pro zaměstnatelnost a kvalifikovanou práci. Považujeme však za důležitý rovněž **příspěvek informálních metod k okruhům občanského vzdělávání**, které ještě většinou zůstává mimo zájem a cílevědomou pomoc veřejné správy. Týká se to například volební tematiky (proč volit), politického systému (jak se orientovat a jak posuzovat nabídky pol. stran), působení médií (kritické hodnocení mediálních obsahů) aj. Nesmí jít o tendenční a prvoplánovou propagandu, nýbrž o „základy gramotnosti“ svobodného, samostatného a solidárního občana.

Tyto potřeby můžeme vyjádřit jednoduchým přehledem toho, co bychom mohli považovat za soupis žádoucích znalostí, dovedností a postojů občanů mimo sféru jejich práce a volného času. Vezmeme-li v úvahu kompetenční model vzdělávání, můžeme oblasti občanského vzdělávání vystihnout například tak, jak uvádíme v tabulce²⁹.

Předmětem odborných diskusí může být i přístup dospělých k minimu právních znalostí a jazykových dovedností a řada dalších témat, která jsou inspirována současnými dopady globálních ekonomických a sociálních změn na občanskou společnost.

²⁸ Za plnohodnotné prostředky informálního vzdělávání pochopitelně nemůžeme považovat produkty jako bannery, osvětové pohlednice, trička s potiskem apod. Mohou nejvýše upozornit na tematiku, avšak nikoho nevzdělávají. Ostatně teorie informálního vzdělávání jako celek (nikoliv celoživotního učení) možná ještě čeká na rozpracování.

²⁹ Pokoušíme se tu o přehled vzdělávacích obsahů, který by mohl být základem občanského vzdělávání - s využitím anglického modelu kompetencí v počátečním vzdělávání. Rádi bychom tento soupis považovali za podklad k další diskusi uvnitř zainteresované veřejnosti.

kompetence	obsah (příklady)
komunikační a informační gramotnost	Dovednost efektivně komunikovat a kriticky reagovat na širokou škálu informací a myšlenek. Přiměřeně kritický postoj k mediálním obsahům a spotřebitelské reklamě.
finanční gramotnost	Používání aritmetiky pro řešení praktických problémů a nalézání smyslu finančních údajů v běžném životě. Podpora pro racionální rozhodování o vlastních a cizích zdrojích.
počítačová a informačně technologická gramotnost	Jisté a obezřetné využívání ICT v učení a v běžném životě.
schopnost učení	Dovednosti pro úspěšné učení – zkoumání, tvoření, sdělování a hodnocení informací a poznatků.
osobnostní a emoční dovednosti	Postoje k sobě, k práci a ke světu. Schopnost samostatné práce, zvládnání emocí, důvěryhodnost.
sociální dovednosti a empatie	Postoj k ostatním lidem, schopnost spolupráce s ostatními – odpovědnost, pružnost, citlivost k názorům problémům druhých. Ochota k přiměřenému projevu solidarity.
politická a občanská gramotnost	Kriticko konstruktivní pohled na politiku. Zhodnocení smyslu demokratických voleb a vlastní role v politickém systému. Přiměřeně kritický obsah k politickým obsahům. Etika občanství.

VYUŽITÉ EXTERNÍ ZDROJE INFORMACÍ

Adult Education Survey (AES, 2006) Compiling agency: Eurostat 2006 - dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/trng_aes_esms.htm.

Další vzdělávání dospělých , 2007 - dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3313-09-2007#archiv>

<http://www.financnigramotnost.eu>

Interaktivní přehledy na <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>

Konjunkturální průzkum ČSÚ z října a listopadu 2011, Pokles důvěry podnikatelů i spotřebitelů - dostupné na (<http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckpr112411.doc>).

Mezinárodní konference k finanční gramotnosti - dostupné na <http://bankovnipoplatky.com/mezinarodni-konferenci-k-financi-gramotnosti-9644.html>.

Průzkum v malých a středních podnicích, Hospodářská komora ČR, září 2011 - dostupné na <http://www.businessinfo.cz>).

Recognition of Non-formal and Informal Learning - dostupné na http://www.oecd.org/document/25/0,3746,en_2649_39263238_37136921_1_1_1_1,00.html

Roční operační vyhodnocení OPLZZ 2010, Závěrečná evaluační zpráva. IREAS centrum 2011

Slovník Eurostatu – dostupný na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Lifelong_learning

Statistiky Eurostatu – dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>

Strategie celoživotního učení, Usnesení vlády č. 761/2007